

04(2=411.2)
Г1Ч0

АРКАДИЙ
ГАЙДАР

Ыраактагы
Гороонцор

Р

Г-140

А. ГАНДАР

ЫРААКТАГЫ ОРООНДОР

Алтайский национальный музей
Издательство

Логотип

ГОРНО-АЛТАЙСКИЙ
КНИЖНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО—1957

Горно-Алтайская
областная
БИБЛИОТЕКА

94(2=442)

Г.146
ибо обявлено в пинотирован-
ном тематическом плане Горно-
Алтайского книжного издатель-
ства за 1957 год, порядковый

I

Кышкыда сурекей күнүкчүл. Развезд кичинек. Айланыра агаш. Кышкыла кар жаабыл, күртеп салтанды — чыгар да јер јок. Коог до десин - кырданг јылдаары. Је кырдан кере тужуке јынызбазын ине? Је бир катап јыгылап тужеринг, экинчи катап, јирме катап јытылап тужеринг, оның кийининде күүшиңгे түнен ле тише берер, ирии чандай да береринг. Көл ванык кыр јашы башы јынгылап чыгарып белбо, оның башын кыртысай томон јинесе да салбар, кыр јашр дезе јек.

Развездте болдар гөлтөрүү кочетешинде јатын жаңаударын. Вишни, манишинең. Петъка, төлөр арасын. Сарёжка. Арыкан балдар — ондоны ооки бигруул уч јашту, экинчизи - торт. Олордоң кандай нöмөр болото?

Петъка да Ваєкка најылаштынбо. Сарёжка дезе хылыкту болгои. Согужарын сүйтсөн,

Ол Петьканы бойы јаар қычырап:

— Петька, бери келзенг. Мен сеге американский кайкал көргүзерим.

Петька дезе јалтанып, барбай жат:

— Сен туку мында да база кайкал көргүзерим деп айткаг. Бойтуг дезе јиткеме эки катап јудуруктап ийген.

— Је онызы тегин кайкал болгон, мынызы дезе јудуруктабайтан — американский. Онын канайда се-кирип турганын капшай келип корзоиг.

Петька коруп турза. Серёжканыг колунда чындала та не де секирип жат. Канайып барбайтан!

Сережка дезе сумелу. Агашка учук ла резинканы орол алар. Бот онынг алаканында кандай да неме секирип турар — чочко дезе чочко эмес, балык дезе балык эмес.

— Кайкал јакшы ба?

— Јакшы.

— Эмди оноң артыкты көргүзин берерим. Ары бурул.

Петька јук ле бурула берзе, Серёжка оны кийин ја-нынан кенетийин тизезиле туртуп ийер. Петька дезе ол ло тарый бажыла күртке кептелип калган јадар.

Бот сеге американский...

Васькага да база једижетен. Је качап Васька ла Петька эку кожо ойнол турганда, Серёжка олорго тийбейтен. У-у! Тийин көрзөйт! Олор эку јалташибай јадылар.

Бир катап Васьканыг тамагыооруу берерде, оны тышкаары божотпой тургандар.

Энэзи айылдаш јаткан улуска айылдан бартган, адазы — түрген јорукту поезд уткуурга ѡлдунг јанаар баскан. Турада тым.

Васька отурып алган сананып жат: кандай неме эдинп ийзэ јилбулду јакшы болор? Эмезе кандай-кандай

к...Эдип эдип ийстен бе? Эмезе кандый кандый неме
эдип ийстен бе? Бир толуктаң база бир толук јаар
ары-бери базып јурди — јиабулу бир де неме јок.

Отургушты шакаптың јанына тургусты. Эжигин
ачылт ийди. Устундеги тактада турган таңып салған
мөттү башка јаар көрөлб, оны сабарыла сайып көрди.

Банканиң таңып салған немезин чечип ийеле, мот-
тоғ кичинек калбакла бир калбак сузуп алса, јакшы
борор эди...

Је ол ушкурип ийеле, отургуштың устунеиг түшти,
исенинг учун дезе, ондый қылъы әнезине јарабазын
ажындыра билген. Ол көзнөктинг алдына отурыл ала-
ла, турген јорукту поезд кочан өдөрин сакый берди.

Јағыс ачымчылу ла детени, турген јорукту поезд-
тинг ичинде не болуп турганын ончозын јетире көрүп
болбозыиг.

Чедиргендери чачылып, кууледе кыйгырып өдөр.
Тыг кузурегенине стенелер селеңдежип, тактада жат-
кан айак-казандар шығыража берер. Јарык отторы
јалтылдаң јылыйар. Көзнөктинг алдында кемниң де јус-
тери, јаан вагон-ресторандагы ак столдың устундеги
чечектер көлтөткөдий элес эдип калар. Уур сары тут-
калар, јузүн-јуур бигду шилилер, алтындың јалтырт
эллиң юголор. Повардың ак колпак-бөргүтү элес эде
берер. База не де көрунбей өдө берер. Јаңыс ла кэл-
ганичы вагонның кийиншидеги сүгнел беретең фонаръ
јук ле арайдаң көрүншп ыраар.

Турген јорукту поезд олорлыг кичинек разъездин-
де кочан да, бир де катап токтой түшпеген.

Јаантайын мендеп, кандый да сурекей ыраак ороон
— Сибирь јаар майтап жат. Сибирь јаар майтап, Си-
бирьдең ойто майтайдыт. Іу турген јорукту поездтинг ја-
дын-јурумы сурекей-сурекей токуналу эмес.

Васька көзнөктөң көрүп турза. Нетька колтугы-
ның алдына нени де кыстал алган јолло јаан книжи чи-

лел тееркеп базып келетти. Сырангай да техниктиң әмезе портфель түдүшүп алган јол жазаачы механиктиң бөвө ошкон болды.

Васька сурекей кайкады. «Петъка, бу сен кайдаар барып жадынг? Чиазында иени ороп алган?» деп, форточкалай кынгырарга сананды.

Је ол јук форточсаны ачып ийерде, энези једин келеле, оны оору тамагынды соок кейге откүрерге турған деп арбаган.

Бу ла өйлө турғен јорукту поезд бустап, күркүрөв өдө койдым. Оның кийининде ажанарга отуртылар. Петъканың сағ башка тееркеп базып баратканын Васька ундуп салды.

Је ортентининде көрүп турал, Петъка база ла кечеги чилен, газы же иени де ороп алган јолтун менде базып келетти. Чырай-бажы соок, спринтай да жаңы станицалагы көзүрүүлүк ошкоши.

Васька көзбөктүнгө рамын токулдада јулдуруктей бөлүп, миси кынгырды.

Петъка оюндо до бойунынг јолууда кийдүре басас, лай берди.

Васька сонуракасы: бу Негиздә не боло берти? Керре тужуве ийттердинг кийиниче јутурин, әмэс ооб балдарды баштап, әмезе Сережкадан кашын туратан, үмдү дезе чырай бажып кашый да сурекей омок келип жат.

Васька арайынан јоткүрип алалы, токуналу унule айтты:

-- Эне, менинг тамагым оорубай барды.

Оорубай јазылала, јакшы болгоны, ойзын жакшы.

Чек оорубай жат. Керек дезе бир де оорубай туры. Үдабай меге де тышкаары чыгып, ойнор то јурерге жараар.

- Үдабас жараар, бугун дезе оттур деп, энези ка-руузын жандырды. сен эртен тура әмешитең кыркырап турдуң ше.

— Эртен тура кыркырагам, эмди дезе эгир — деп.
Вася тышкаары канайда чыгып барза жакшы болтой не-
деп санаанып, јопсуйбези.

Ол унчукпай ары-бери базып јуреле, суудаң ичин
алала, араай кожоидой берди. Ол жайгыда келген ком-
сомоддорден угуп алган, гранатта үзүги јок жарылыш
та турган болзо, жалтамчызы јогунаң жана болбой тар-
тышкан коммунарлардын отряды керегинде кожоидон
берди. Ол чырмайып кожоидойт, бар јок кучуле багы-
рып, кожоидоп турды. Чышын айтса, оның кожоидор
куунин јок болгон, је энэзи оның кожоидоп турганын
угила, тамагы эмди порубай туру деп будуп, тишкаары
божодып ийер деп санаанып, бойы суунип, кожоидоп
турды.

Ле энэзи күреак белетейгей кынта интиешин турған
учун ого ајару этпей турарда, коммунарлар катар тө-
нердага алжого киргенин де од одорго кандын сыйни-
шыраны ла түбекти белетен туртапы керегинде кожоидой
берди.

Киана онайдо до кожоидордо не де болуштай тур-
арда, коммунарлар кыйыншыраны көрөригер деп
айтканыш уккан да болзо, кичинек те жалтанбай терег
оры каза берген керегинде бастыра бар унуде кожоидой
берди.

Ол сурекей де жакшы кожоидогон турган эмес, је сү-
рекей тыг кожоидогон. Энэзи унчукпай турардо, ко-
жоид ого, байла, жарай берген туру деп, од оны тургуда
ла тышкаары божодып ийер деп, Васька шуунип алды.

Ле ол кожонтынг эг де бийик учурлу јерине једип,
ижин божодып піген коммунарлар бастыралары кижи,
кууни јок генералдыг јаманып энэзине чыгара айдып
кожоидогон јерге жетире кожоидоп ийерде, энэзи айак-
казандарды калырадыжын токтодып, эжиктөн чутул-
данып ла кайкап калган көрди.

— Сен, эрлик, не алгырып турун? — деп, ол кый-
тырды. — Мен угуп, угуп турала, бу мының санаазы

чыга берди эмеш де деп сапандым. Сырангай ла аза береле мараган Марьяның эчкиси чилеп, багырып жадыл.

Васька боркой береле, унчукпай барады. Энези оны Марьяның эчкиси түндештиргенине бөркөйн эмес, тегин јерге албадаңғанына ла оны бугун тышкары туңгай ле божотпозына бөркөйн отурды.

Васька чырай-бажын кубуатып ийеле, жылу пеккенинг уети јаар чыгып алды. Кой геренинен эткен кыска тоңды жастанып алала, Иван Иванович деп чоло атту сары кискенинг бир көмүнде кыркыранын турған табыжы откүре бойуның кунукчылду салымы керегинде сапана берди.

Кунукчыл! Школ јок. Ишондерлер јок. Турген јорукту поезд токтобой јат. Кыш белен отиййт. Кунукчыл! Жай капшай келетен болзо! Жайғыда- балық, уй-жилек, кузук, мешкелер.

Бир катап жайғыда ол жаш окунъ кармакташ алала, ончо улусты кайкатканын Васька эске алынды.

Керек түп жууктап бараткан бйдö болгон учун, ол окунъды эртен тұра энезине сыйлас берерге сенекте салып койғон. Түп туркунына дезе шокнул уурчы киске, Иван Иванович сенекке кирип, окунъды жиіле, жаңыс ла бажын ла күйругын артыргызып салған.

Васька бу керегинде эске алынада, Иван Ивановичты жудурукла чугулду тұртурип айтты:

— Экинчи катап онайдо кылышар болзоғ, бажын узе тартып койорым!

Сары киске чочуганына секирип ийеле, чугулду мазрап, пеккенинг устуңең куун-күч јок туже калып шиди. Васька дезе жадып-жадып, оног уйуктап калды.

Эртешгизинде тамагының оорузы жазыла берерде, Васьканы тышкары божоттылар.

Тунде тышкары жытыды. Жабынчылардың учтарынайг курч, жылтырууш тоштор салактай бердилер. Чыкту, жылу жыбар сокы. Жас тираак эмес болды.

Васька Петъканы бедиреп барага санаңган, Петъка дезе бойы удура келип јатты.

— Петъка, бу сен кайдаар барып јадын? — деп. Васька суралды. — Оноң Петъка, сен иениң учун меге бир де катап кирбедин? Качыл сениң ичинг оорый берерде, мен сеге кирип јүргем, мениң тамагым оорый берерде, сен кирбедин.

— Мен кирип јүргем — деп. Петъка каруузын берди.

— Мен тураның жанына желип барада, бис эку бу јуукта слердин көнбеки колодецке тужургенисти эске алынгам. Васьканың элезнин мени әмді арбайтап турған деп санаңган. Туруп-туруп, оноң кирбес деп шүүнин алғам.

— Эх, сен! Ол туку качан арбаныжы божоп, ончонын үйдүп салған, көнбеки дезе адам колодектен башкун чыгарып алған. Мынаң ары кыйалта јок кирип јур... Газетке бу немени ороп алған?

— Бу неме әмес. Бу книгалар. Бирузи — кычырарта керектүү книга, экшичи книга — арифметиканың. Мен олорды Иван Михайлович жаар учунчи күн көжө апарып јадым. Мен кычырып биллерим, бишширин ле арифметиканы билбезим. Вот ол менин үредип јат. Күүнинг бар болзо, мен сеге арифметикадағ бодолгон берейин бе? Бис эку балык тутканыс. Мен он балык тудуп алғам, сен дезе үч балык. Бис эку көжө канча балык тудуп алдыс?

— Мен иениң учун ас тудуп алған болотом? — деп. Васька обркөй берди. — Сен онды тудуп алгаң, мен дезе учти. Былтыр мен каный јаан окунь кармактап алғаным сениң санаңга кирет пе? Сен ондый окуньды качан да кармактап болбозың.

— Бу арифметика ине, Васька!

— Је арифметика болзо болгой ло? Түгей ле ас. Мен учти тудуп алғам, сен дезе он! Мениң кармагымың чөлгүрткүжи чып да чөлгүрткүштің бойы, сениң

дезе біктөң эткен, сениң кармагының сабы да корчок...

— Корчок? Айттың да база! Ол нениң учун корчок болотон? Эмеш бүктеле берерде, мен оны тұку қачан түзедіп салғам. Іе кем жок, мен он балық тудуп алғам, сен дезе жетін.

Бу нениң учун мен жетини тудуп алғам?

Нениң учун? Іе база тиіштебей жат, божоғоны ла ол.

— Менниң тиіштебей жат сениңни дезе нениң де ухун тиіштеп жат. Каңдай да кок тенек арифметика әмтири.

— Бу сениң кылтығыгды! — деп. Петъка ушкур жи. — Іе ондай болю, мен он балық тудуп алғам, сен база он. Бастиразы канча болор?

Байла, коп болор! — деп, Ваєська санапала, айтты.

— Көң! Онойдо тәсілп јат ба? Ірмек болор, о қалып. Мен мән Иван Михайлович күнүн сайын жүрерим, ол мени арифметикада да, бишиңгеге де уредидің салар. Оноиг бекі бу не! Шкод жок болю, үренбекен тенек книжи болуп отурағын ба...

Ваєська борқой берди:

Кочан сен. Петъка, труна улуп аларға чыгып турала, јығылып, колун چыгарып аларында, мен сеге агаشتың аразынан кузук, база әки темир эрезин ле әки тири ёж экеліп бергем. Мениң таматым ооруй берерде, сен мен јогунаң Иван Михайловичке жаңысқан жүрер болдуғ. Онойдордо, сен жаан уредуду книжи болорың, мен дезе онойдо оқ артып калатам ба? Ады база нокор...

Ваєська кузук та, еж то керегінде чын айдып турғанын Петъка бойуна алынды. Ол қызырып, бир жаңы жаар бурула береле үнчукпай барды.

Олор үнчукпай онойдо турдулар. Ойрко жип алала айылдары сайын жанарга санаптылар. Жаңыс ла сүрекей јакшы, јылу этгір болгон.

Јаң та јуук, оромдордо оок балдар да кардан эткен кижишиң жаңындагы шуду кардыг устүнде ончолоры бийележип турды...

— Балдарга көз чанактаң поезд эдип берелик пе? — деп, Петъка көнестини јоп айтты. — Мен парово болорым, — сен — машинист, олор — дөзө пассажирлер. Эртөн дөле Иван Михайловичке эку кожо барала, суралырыс. Од жакны кижи, од сени де уредип алар. Кем јок по, Васька?

Нези коюмой болзун!

Хулчактар онойло ло бөркөйнбай, оның тың наыйлажа бердилер. Эңгир киргече ойноң, оок балдарла кожо јышыладалар. Эртөн тұра дөле эку кожо, жакны тиңките, Иван Михайловичке, баралдар.

Васька да Петъка үрекко баралқандар. Соғушын Сержека киадының ары жаңынайын чага көпөдө кыйырды.

— Эй, Васька! Тоолой көрзөнг. Мен сени ово баштап жүктеге ал катап јудуруктайды, оның кийининде ого узеери беш катап, бастыразы канача болор?

Петъка, барын оның токтотын берген ишети бе? — деп, бөркөй берген Васька суралы. — Сен бир катап јудуруктан кінеринг, мей бир катап. Бие эку ого чыдаарыс. Бир катаптаң јудуруктан ийеле баарыс.

— Оның кийининде ол бисти бирдең јурзес тудуң алала, улубисти бер жай бе? — деп, аярынчак Петъка каруузын берди.

— Бие бирдең јурбей, жаңтайды кожо јурерис. Сен кожо, мей база кожо. Петъка, бир катаптаң јудуруктан ийеле, баарыс.

— Керек јок, — деп, Петъка јөпсүнбеди. — Оноң башка, согужып турала, киңгалирды јыртырып аларыстаң маат јок. Жай келзе, бие оның улузин берерис. Бисти өткөнбозини, бистиг пыреткалайды балтык албай јурзун.

- Түнгей ле алар! — деп, Васька ушқурди.
- Албас. Бис ныретканы ондый јерге сутарыс, ол качан да таап болбос.
- Таап алар, — деп, Васька кунугып јопсунбеди.
- Ол сумелу, оныг «кискези» де јакшы, курч.
- Сумелү болзо болгой ло! Бис эмди бойус та сумелу. Сен сегис жашту, мен сегис, онойдордо, бис экүте канча жаш?
- Он алты — деп. Вася тоолоп ийди.
- Је бот, бис экү он алты жашту, ол дезе тогус. Онойдордо, бис оноғ сумелу.
- Он алты тогустан нениң учун сумелу? — деп, Васька кайкады.
- Кыйалтазы јок сумелу. Кижи канча ла кире кирыган болзо, ол анча ол кире сумелу болор. Павлик Припрыгинди сен алзағ. Ол торт жашту — ондо кандалы суме бар? Оноғ нени ле болзо сураи эмезе уурдан аларга жараар. Хутордо жаткан Данил Егоровичи сен алзағ. Ол бежен жашту, оноғ сумелу кижи таап болбозыг. Ого калаң учун эки јус пуд аш табыштырар көрек болгон, ол дезе оббөгөндөргө аракы тургузын, олорды эзиртип ийерде, олор кандый да чаазынга колдорын салып бергендер. Ол бу чаазынла районго барарда, ого јус бежен пудка застадып бергендер...
- Улус дезе онайдо айдышпай жадылар — деп, Васька Эрмекке киришти.
- Улус ол кирыган болгонынаг сумелу эмес, кулак болгонынаг сумелу дей айдыжат. Петъка сенийле болзо, кулак дегени ол не? Нениң учун бир кижи кижилий ле кижи, экинчиши дезе — кулак ошкош?
- Бай оныг учун кулак. Бот сен јокту, сен кулак эмезинг. Данил Егорович дезе кулак.
- Мен нениң учун јокту болотом? — деп, Васька кайкады. — Мениң адам јус одус јети салковой акча алып жат. Бисте чочкиныг балазы, эчки, база торт күш бар. Бис кандай јокту әмтириес? Мениң адам кудай-

лыңг учун деп суралып јурген блуп бараткан Елифандый эмес, шимекчи книжи.

Де ондый болзо, сен юкту эмес бол. Сенинг адан бойы иштеп жат, менинг дес адам бойы иштеп жат, ончо балдардың адалары бойлоры штегилейт. Да-нил Егоровичтинг маалазында јайғыда торт күе ши-теген, кандый да јеени келеп јурген, база кандый даттоб-рөйни келген онкочи эди, эзирек Ермолай сад ка-руулдаарга жалдаанган. Бие оның яблокозын уурдаар-га киреристе, Ермолай сенин чалканчакла чыбыктага-ны санаага кирет пе? У-у, сен од тушта эмеш алтыр-гаң! Мен дезе јырааның ортозында отурып алала, сана-нып јаттым: бу Ваєька кандый тың алтырып жат -- оны байла Ермолай чалканчакла изидип турган эмтири.

-- Сен база јакшы -- деп, Ваєька кабатын тууди.

Бойнг кача берген, менин дезе артырсызып салган.

Сакыйтам ба? -- деп. Петъка каруузын иени де санашибай берди. Мен, кирыданы, тигр чилеп, че-денди ажыра калытам. Ермолай менинг јардыма јүк-ле эки катап чырбаалла изидип ийтген. Сен дезе индюк чилеп, јайканыш келеткен, сеге оның учун једишкен.

Революциядаг ozy Иван Михайлович тегин паро-возто мишишт болуп штеген. Революция болуп, гражданский јуу башталарда, Иван Михайлович тегин паровозтог куйактап салган паровозко көчүп ал-ган.

Петъка да Ваєька јүзүн-јуур паровозторды көп көргөн. Түрген јорукту поездле көжө ыраак ороонго

Сибирге барып турган бийик, јегит, түрген -- Системалу паровозты за билеп чөр.

Үүр, үзүн сосалы бийик, көп көрүп түрген бийик аппаратан М системалу уч цилиндрлар жаса парово-зторды да, јурген јени јук ле киретеп ле чыгатап се-мафордың ортозы болгон араай јурген. Ор системалу паровозторды да көргөндөр. Үүлчактар јузун-јуур паровозтор көргөндөр. Же Иван Михайловичтинг фотографиязындағы паровозтый паровозты олор ка-

чай да көрбүгөндөр. Ондый паровозты да, вагондорды да база корбогондор.

Труба јок. Колесолоры көруибей јат. Паровозтын уур болот көзинөктөри јык этире јабылу. Көзинөктөри-ниң ордуна — пулеметтор көрунн турган туура барган чичке тежик. Јабынчы јок. Јабынчынынг ордуна — јабыс тегерик башнялар, ол башнялардағ артиллеријский орудиялардын остворы көрунн турган.

Бронепоездтинг нези де јалтырабай јат: јалтырада арчын салган тутка да јок, жаркынду будук та јок, јарык шилилер де јок. Бронепоезд бастыра бойы уур, сырангай ла јалбак рељистерге јаба јадып ағандый, боро-јажыл бігдү зәдип будуп салган.

Бир де кижи көруибей јат: машинисттер де, фотографијларду кондукторлор до, сыгырткышту башкараачы да.

Кайда да, болот күйактын ары јанында, јаан рыхчтардын, пулеметтордын, орудиелердин јининде ончо немеге белсек кызылчеручылар табыш јогунаш отургызап алсан, је бу ончозы јабылу, бастыра немеселерди јакырып салган, ончодоры тым.

Бир каша бігді лә јетире тым. Бронепоезд тунде куулебей, сыгырыш јогунаш бишту јуук деген јерге зәдип барза әмбет кызыллар актарда калынту тартыжын турган јаланга барса, ух ол тушта караңгай біектін пулеметтор адыжын берер! Ух, ол тушта эйире айланыжып турган башиядай көрунн турган јаси орудиялардағ бир унда күлар болзо!

Бир катап јуу согуш бідүн туралда, уур снаряд күйактын салган поездтинг чике майданына келип тийген. Снарият генералы оодоло, осколкаларынан јуучыл машинист Иван Михайловичтін қолдун ускец.

Ол бідбіт лә бары Иван Михайлович машинист болуп иштебей јат. Ол поенже алсан, паровозтор јазайтаян мастерекоїдо токаръ болуп иштеп турган, јаан уулында городто јадын јат. Разве даке дезе ол бойынынг эјезине айылдан келип јурет. Иван Михайлович јаңыс ла ко-

лун усгурғен эмес, је сиарядтың осколкаларына бажын шыркалаткан онот улам ол эмеш... Је канайда айдайын, оору эмес, кандый да саң башка деп, айдыжып та турган улус бар.

Је Петъка да, Васька да ондый копчы улуска бирде эмеш бутпей турғандар, иенинг учун дезе, Иван Михайлович сурекей жакшы кижи болгон. Іаңыс ла, Иван Михайлович таңкыны коп таңкылайтан, ол откөн јылдар керегинде јилбили нени-нени куучындаганда, калапту уур јуу-согуштар керегинде ле актар оны канайда баштайла, кызылдар оны канайда божотконы керегинде куучындаганда койу кабактары јук арайдан ла кыймыктал туратан.

Јас дезе кандый да белен једип келди. Тунде јаңымыр јаап, түште күн чалып турды. Кар, сырағай ла каарғыштагы сарју чылап, сурекей турғен кайылып турды.

Суучактар шоркурашты. Тымык деп сууның тожы тушиби, агаشتың бурчуктери торсойды, карлагаштар ла кара баарчыктар учуп келдилер. Ончозы ла јаңыс өйдö. Јас келгенинен бері јук ле он күн өтти, кар дезе бир де јок, ѡлдуғ балкажды курғап калған.

Бир катап уроктың кийининде, качан уулчактар суу канча кире јабызатанын југурип барып көрбөгө јазалып ла турарда, Иван Михайлович сурады:

Уулчактар, Алёшиного барып келзегер кайдар? Меге Егор Михайловичке бичик берип ийерге керек. Ого доверенность ло бичикти анарып берингер. Ол менинг пенсиямды городтон алала, меге экелип берер.

Бис југурилие барып келерис — деп, Васька каруузын турғен берди. -- Бис сырағай ла атту черулердий, сурекей турғен барып келерис.

-- Бис Егорды билерис — деп, Петъка јёмбшти. — Бу председатель болуп турған Егор бо? Ондо баллар бар: Пашка ла Машка. Бис оның балдарыла былтыр

агаштың аразынаң уй жинлек тергенис. Бис каламала-рыска толтурадаң терип алғашыс, олор дезе — бистең кичинек учун биске једижиң болбай жук ле каламаның түбүн ле көмөр эдин терип алғандар.

— Вот ого јүгүрип барып келигер — деп, Иван Михайлович айтты. — Бис оныла алдынаң бери најы. Мен броневикте машинист болорымда, ол Егор јиншт уулчак, менде кочегар болуп иштеген. Снаряд броневиктиг куйагына келип тиелө, сынык менинг колумды узе согордо, бис кожо болгоныс. Кузурттиг кийиннинде бир-эки минут кире санаам бойумда болгон. Је ончо керек урелди деп санаңгам. Уулчактыг эм тура санаазы киргелек, машинаны билбей жат. Паровозто јантыскан арткан. Паровозты божодып, броневикти оодып-уреп салар. Мен машинаны јуу-согуштаң чыгарарга, оны тескерледерге ичкеери болгом. Бу ла ёйдö командир сигнал берди: «Машинаны канча бар күчүле ичкеери божот!» Егор менин толукта чогуп салган суркүштү бөстүнгө бөндөрүн jaар нийдө салып пайеле, бойы дезе рычаг jaар калыды: «Машинаны канча бар күчүле божодып јадым!» Мен көзүмди јумуп, санандым: «Је броневик базылды!» Санаам кирип келеле уксам — тым. Јуу-согуш токтоп калган. Көруп турзам — колумды чамчала таңып салган эмтири. Егорка дезе бойы чамчи јок јылаңаш турды... Бастырып бойы үлүш, эрди изүгө јара кургап, эди күйүп калган. Ол таралып турды — бот, бот эмди ле јыгылыш. Јуу-согуш ѡдууп туарса, машинаны эки частыг ту, куунына јонгыскан баптарған. Кочегардың да, машинисттин де ордуна иштешин, менле эмчи күжиник саңа урушкан эмтири...

Иван Михайловичтинг кабактары јуурылыжа берди, ол ти нени де сананып, та нени де эске алышып, унчукпай барада, бажып јайкады. Уулчактар дезе унчукпазынаң тургулап алган, Иван Михайлович база ненинни куучындалп ийер эмеш пе деп сакып. Пашка ла Машканың адазы, Егор, герой болгонына сүрекей кайкагылал турдулар, ненинг учун дезе, уулчактар разъ-

ездте кызыл толукта көргөн илип койгон јуруктардағы геройлорго ол бир де түнгей эмес болгон. Ол геройлордың сындары бийик, чырайлары омок, олордың колдо-рында кызыл маанылар эмезе жылтыркай үлдүлөр. Пашка ла Машканың адазы дезе кыска сынду, чоокур јусту, көстөри чичке, сыйыйтып калган. Ол тегин бостоң көктөгөн кара чамча ла боро клетчатый кепкалу јуретен. Жағыс ла турумкай болгон, нени эдерге шуунип ал-ганаңда этпегенче калбайтән.

Оның ондый болгонып уулчактар Алёшинодо һбб-гёнлөрдөң уккандар, разъездте де база уккандар.

Иван Михайлович бичикти бичиіле, уулчактар јолдо аштабагадың әдип, бир лепешкадаң берди. Васька ла Петька жулуғы кирип турған ок талдардағ тарыска сындырылап алала, бойлорының буттарына согуп, кырды саң төмөн эку југурдилер.

3

Јаан јолло Алёшиного жетире тогус километр, чиңе оруқ јолло — јук ле беш.

Тымык деп сууның жаңынағ койу агаш башталып жат. Бу агаң учу-куйузы жок кайдаар да узакка чойу-лип барған. Бу агаشتардың ортозында — жалтырада арчып салған жестий, жылтыркай жаан карасытар журуп турған көлдөр бар, је балдар оноор жүргүлебей жат. ыраак, састьң ортозына аза да берерден маат жок. Ол агаشتың аразында уй-жинлек, мешкелер ле орешниктер көп. Терен жуукаларла састанг ағып турған Тымык сууның кызыл балкашту жарадында карлагаштар уй-алап жат. Жыраалардың ортозында ежтор, койондор ло оноң до б скю оок тындулар жажынгылап јүрет. Је көлдүң ары жаңында, кышкыда строительствого керектү агаш кезергес барып турған Синяяка деп сууның бажы жаар агаш кезеечилер бўруге учурагандар, бир катап тўги тулеп калган карыган айуга учурагандар. Петька ла Васька журтаган јерде сурекей јакшы агаш кандый

ыраак чойуулшп барган. Алёшиного ийген уулчактар кезикте сүүнчилу, кезикте кунукчылду агаштыг арасыла бир тойгибиг база бир төнгө чыгара југурип барып, кобузарды, суучакты кечири кемүүрү элип салып койгон иердени кечип, чике орук јолло бараттылар.

Орук јол јаан јолго кирип, Алёшинодон бир километр јerde Данил Егорович деп бай кижиннинг хуторы турган.

Југургендерине тынарсып калган уулчактар суу ичинп аларга колодецтиг јанына токтой туштулар.

Мында ок эки семис ат сугарып турган Данил Егорович олор кийланғ, Алёшино јаар не керектү барып турганын уулчактардан сурады. Уулчактар олор кемдер болгонын. Алёшинодо јаткан председатель болуп турган Егор Михайловичке кандый керектү барып тургандарын ончозын ого куучындал бердилер.

Олор Данил Егоровичле узак куучындажар эди, иенинг учун дезе, улус кулак деп айдыжып турган кижини аյыктаарга олордо јилбилү болгон, бу ла тушта олор айылды эбиреде туткан чеденинг ичинен чыгала. Данил Егорович јаар келеткен Алёшинодо јаткан уч оббогон ло олордыг кийининең чырай-бажы соок, чугулчы, байла, эзирик Ермолай келеткенин көрүп ийдилер. Бир катап Васьканы чалканчакла сойгон Ермолайды көргүлөп ийеле, уулчактар колодецтинг јанынан сыр јелишле југургилеп, улабай Алёшиного, кандый да јуунга јуулган үлусту плещадька једип бардылар.

Је уулчактар токгобой оног ары јутургилеп, Егор Михайловичтенг јанып келеделе, улус, иенинг учун јуулган, кандый јилбилү неме башталып турганын билип аларыс дежин јөлтөшкүлөп азала, оног ары деревненин учы јаар југурдилер.

Је Егордын айылында јаныс ла онын балдары Пашка ла Машка болгон. Бу бойу-бойлорына сүрекей будуштеш, бойу-бойуна сүрекей нак алты јашту игис балдар болды.

Олор јаантайындағы чылап кожо ойноп отурдылар.

Пашка кандый да кичинек болчоктор ло јарчаалар юнуп отурды, Машка дезе белен јарчааларданг кумактын устуне тура дезе тура эмес, колодец дезе колодец эмес неме тудуп јат деп, уулчактарга көрунди.

Машка олорго бу тура да, колодец те эмес, озо баштап трактор болгон, эмди дезе аэроплан борор деп јартап берди.

— Эх, слерди! — деп, Вася «аэропланды» байланбай тал чыбыкла түртүрип айтты. — Эх, слер, тенек албаты! Аэропланды такпайдай эдин јат па? Олорды оноиг боско немеден эдин јадылар. Слердин адагар кайда?

— Адам јуунга барган — деп, бир де кичинек бүркөбөйн Пашка јылу күлүмзириепп айтты.

— Ол јуунга барган — деп, эмеш-эмеш кайкап калган, чанкыр көстөриле уулчактар јаар көрүп, Машка јомошти.

— Ол журе берген, уйде јаныс ла јаанам пеккенинг устунде јадып алган арбанып јат — деп, Пашка жуп айтты.

— Јаанам дезе јадып алган арбанып јат — деп, Машка јартады. — Адам баарда, оя база арбанган. Бойуңынг колхозынгla кожо јердинг алдына кире бер деп айткан.

Машка онын адазын јердинг алдына кире берзин деп күүнзеген чугулчы јааназы јаткан тура јаар току назы јок көрди.

— Ол јердин алдына кирбес, — деп, Васька оны токунатты. — Ол кайдаар кире беретен? Же бойунг јерди тиеп көрзөнг, сен, Пашка, база тиеп ий. Тынг тебигер! Же, јердин алдына кире бердигер бе? Же, онон тынг тебигер!

Сагыштары кирбекен Пашка ла Машканы арыганча кинчектейле, уулчактар бойлорынын шулмус сумелерине суунгилеп, башталганы удай берген токуналу эмес јуун бдуп турган площасть јаар бардылар.

— Бот кандый керектер! — деп, Петька јуулып калган улустынг ортозыла одо береле, айтты.

— Жилбили керектер — деп, чаганазы јытанып турған јоон тоормоштынг учунан отурып, койунынан бир болчок лепешка чыгарып тура, Васька айтты.

— Васька, бу сен кайда јурдун?

— Суу ичерге јургем. Бу обөгөндөр не онайдо тар-кажа бердилер. Айткандары ла: колхоз ло колхоз. Кезиктери колхозты јаратқылабай арбап, кезиктери колхоз јогунан жадарга канайда да јарабас деп айдыжат. Уулчактар да блаажып-тартыжып жат. Федъка Галкинди сен билеринг бе? Је, ондый чоокур јусту чи.

— Билерим.

— Мен суу ичерге баарымда, ол јағы ла кандый да сары чырайлу кижиле согушканын көргөм. Ол сары чырайлу кижи чыгып келеле, кожонгдогон: «Федъка-колхоз -- поросячий нос». Федъка дезе бөркөй берген, согуши онайдо ло башталган. Олордын канайда согужып турғандарын сени көрзүн деп, мен кыйгырарга санангам. Бу ла ёйдө каастар айдал апарып турған кандый да корчок карыган эмеген олорды экүлезин чыбыкла чыбыктап ийген, олор туш башка југургендер.

Васька кун јаар көрөлө, санааркай берди:

— Петька, бичкти апарып берелик. Айылышка јеткенче ле энгир кире берер. Айылда једишпезин.

Чыйрак уулчактар јуулышып калган улустынг ортозыла ийдизип ёдөлө, чогуп салган тоормоштордынг јуугындагы столдынг јанында отурған Егор Михайловичке једиң бардылар.

Кайдан да келген кижи тоормоштордынг устуне чыгып алала, колхозко киргени ненинг учун тузалу болул турғанын крестьяндарга јартап турғанча, Егор ого бөкөй тургулап алган сельсоветтинг эки членине нени де араай, је некелтелу будумчилип јартап турды. Олор баштарыла јанкап тургулаарда, Егор дезе, байла, олордын јопсунбей турғандарына чугулданып, јарым

үнденип, олорго нени де оноң до некелтелеу јартая, олорды уйалтып турды.

Санааркап калган сельсоветтің члендерін Егордың жаңынаң жүре бергилеерде, доверенность ло бичикти Петька оғо туда берди.

Егор бичикти алды, ње кычырарга жетпеди, неним учуи дезе, чогуп салған тоормошторго экипчя книжи чыкты, бу книжі Даңыл Егоровичтің хуторында коло деңгейлі жаңында туштаган оббөйнөрдің бирузи болғынын уулчактар танып нидилер.

Ол книжи колхоз — жаңы керек, ќе колхозко ончо улус тургуза ла кирбес керек деп айдат. Колхозко кирерге эм тұра он біле бичиткен, олор иштезіндер. Олордың керектери жарана бергедій болзо, артқы да улуска кирерге орої болбос, керектің айы коомкой болзо, ол тушта колхозко кирерин гоктодып, экши, ги айынча иштеер керек деп айдат.

Ол узак куучындаған, Егор Михайлович жайа тудуп алған бичигин куучын божобончо, кычырбай отурды. Ол чугулданып калған көстөрін сыкытта көрун. куучын угуп турған крестьяндардың жүстері жаар ајарымкай көрүп отурды.

— Кулактың болушчызы! — деп, ол оғо берген бичикти сабарыла тырмап, көрбөр кууни ѡюн чугулду айтты.

Ол тушта Васька Иван Михайловичтің доверенностин Егор ајарыбас жаңынаң уужай тудуп ийбезин деп коркуп, председательдің жеңгінең араай тартты:

— Егор таай, пожалуйста, кычырзаар. Оноң башка биске жаңар керек.

Егор бичикти түрген кычырып ийеле, ончозын эдип койорым, город жаар бир неделенинг бажында барарым, оғо жетире Иван Михайловичке кыйалта јогунан бойум кирерим деп балдарга айдып берди. Ол база нени де кожуп айдарга турарда, ќе бу облө куучын айдып турған кіжі куучынын божодып ийди, Егор дезе бойунын клетчатый кепказын колунда кезе ууш-

тап ылган, тоормоштордың устуне чыга секирип, түр-
гай кезем куучындај берди.

Үулчактар дөзө јуулган улустың ортозынаң чы-
гып, јолло разынад јаар југурдилер.

Хотордың јаныла југурип барадала, олор Ермо-
лайды да, оның төрбөйнин де, јеенин де, аныл ээзи ўи-
книжини де көрбөдилер – ончолоты ла јуунда бол-
годый. Данил Егорович бойы уйде эмтири. Ол кирнес-
теде кандый да каткырып турған книжининг јузун чум-
деп кезип койгон эски корчок кангзала танкылап отур-
ды. Колхоз леген јағы сөс Алёшинодо јаткан улустаң
сок јаңыс оны кемзиңдербей де, суундирбей де, бўр-
котпой до тургандый болуп көрунет.

Үулчактар тымык сууны јакалай јырааларла југу-
рип барадала, кем де сууга јаан таш мергедеп ийген-
дий, сууның чачылганын угуп ийдилер.

Олор араай ёнголоп баргылайла, суудагы бир ту-

негей боло берип турган тегериктер јаар карап турган жараттагы Серёжканы көрүп ийдилер.

— Нырётка мергедеп ийген — деп, уулчактар сезинип, удурдедир сүмелү көрүжинп ийеле, бу јерди эске алышып, ундубаска аյыктагылап, араайынаң кайра бигёлдилер.

Олор орук јолго чыгып, кайкамчылу учурал болгонына суунгилеп, айыллары јаар оног турган југурдилер. Түрген јорукту поездтиг куркуреген табыжының јатылгазы агаштың аразында угулды: ондый болзо, беш час. Онайдордо, Васьканың адазы јажыл маанычакты сабына орой тудуп, айылына кирип јаткан болор, энези дезе пеккенинг ичинен изу кёшти чыгарып јат. Колхоз керегинде куучын айылда база болды. Ол дезе энези кыжына акча јууп, кышкыдан бери Данил Егоровичтинг бир јашту бозузын көрүп алганынаң ла јай келзе оны садып алышп, уурлу малга божодып ийерге иженип турган энезинен улам башталды. Эмди колхозко малиларын озолодо блтурбей, эмезе туура јерге саттай турган улусты алар дегенин угала, энези Данил Егорович колхозко кирзе бозузын колхозко берип ийер, ол тушта боско ондый торбокты кайдаң табар деп токунабай бары.

Је адазы санаалу билгир кижи болгон, ол темир јолдо иштеенилердин «Гудок» деп газедин күнүнг сайын кычырып, не болуп турганын ончозын онгдол билип отуратан.

Ол эмегенине каткырала, Данил Егоровичти колхозко боюлу да, бозу јогунаң да јус те алтамга божодорго јарабас, ненин учун дезе, ол кулак деп ого јартал берди. Колхозтор дезе кулактар јогунаң јадарга төзөлип јат. Колхозко јурт јаткан улус бастыразы киргендегининде, ол тушта Данил Егоровичтинг де, теерменчи Петуниннинг де, Семён Загребиннинг де хозяйствоны јайрадылар.

Је энези былтыргы јыл Данил Егоровичтинг јус бежен пуд ашты табыштырбас эдип койгоны керегинде

ле улус оноң коркуп, ончо ло нәме оның сананган санаазы аайынча болуп турғаны керегинде айтты. Ол Данил Егоровичтің хөзяйствозы жайрадыларына сүрекей аланзып, керек дезе, колхоз бойы жайрадылбазын, неңнинг учун дезе, Алёшино — ёскो жерлерден ыраак, эбіреде агаш ла сас деп жалтанып айтты. Колхозтың ижин жакшы иштеерге уренип алар книжи јок, коштой жаткан колхозтордордің болуш сакыры јок.

Адазы қызара береле, ашла болгон учурал — Данил Егорович кемди-кемди төгүндегенинен болгонынан маат јок, бу мындың учуралдар ого жаантайын болбос, ондың керектер учун, керекке де кирерге узак эмес деп айтты. Же бир аай ол Данил Егоровичке мекелетирген сельсоветте иштеп турған тенектерди арбайла, бу эмди Егор Михайлович председатель болуп иштеп турған бйдö учураган болзо, ондың керектер болбос эди деп айтты.

Адазы ла энези блаажып-тартыжып турғанча, Васька эки болчок этти ажырып, бир тарелка мунди ичинп ийеле, адазы ажанып алган кибінинде бир-эки стакан чай ичинп ийетен учун, энезинин салып койғон шикириң бир болчокты оозына ајарыбас жапынаң сугуп ийген отурды.

Же энези шикирди ајарыбас жапынаң—оозына сугуп ийген деп бутпей, оны столдон суруп ийсрде, ол бйр-когонине ыйламзырабай, үренип калған аайынча ыйламзырап. Иван Иванович деп сары книске жаткан јылу печке жаар чыгып, темиккен аайынча түрген үргулей берди.

Бу айса болзо оның тужуне кирди эмеш пе, айса ол уйку аразында чын уккан ба, же ого жапыс ла адазы кандай да жаңы завод керегинде, кандай да стройкалар керегинде, жуукалар ла агаштың аразыла јүрүп, нени де бедиреп турған кандай да улустар керегинде куу-

чындаарда, энези кайкап, бутпей, онтоп, калактав тургайлый билдири.

Оның кийининде энези оны пеккедең тужурил, кийимин чечип, уйуктаарга салып койордо, ол чын ла түш көрди: түш јериинде сырангай ла агаштың ортозында көп оттор күйүп турат. Тымык суула дезе, кок тайлайлардыг јаан пароходы јузуп барадат, онон бу пароходто, ол Петька ийкөриле кожо сүрекей ыраак, сүрекей јараш ороон јаар јузуп бараткан эмтири...

4

Алёшиного барып келгилегенинен берн беш күн откөн кийининде уулчактар обедтиг кийининде олордыйг нырётказына балык кирип калды эмеш пе деп көрбөргө, Тымык суу јаар жажытту ууландылар.

Жажытту јерге једип баргылайла, олор сууның тубун «кискеле». јартап айтса, кадуданг бүктеп эткен якорыло јоктоп бедрең турдулар. Курчектериile уур төнбөш-тазылга каптыргылап алала, буучагын арай ла јузуп албадылар. Јаратка бир кучак јилжиркей, балкашла јытасып турган балар чыгарып алдылар. Је нырётка јок эмтири.

— Оны Серёжка апарган—деп, Васька ыйламзырады. — Бистин кайдаар јуруп турганысты ол таап алар деп, мен сеге айтпай канайттым. Вот ол таап алган. Мен сеге айткам: боско јерге тургузалы деп, сен дезе болбогон.

— Бу јер тегин де боско јер ине — деп, Петька ёёркөди. — Бого тургuzар деп, сен бойунг талдап албай кайттың, эмдин дезе менин бурулап јадың. Сен пожалуйста, ыйламзыраба. Менин бойума да ачымчылу, је мен ыйламзырабай јадым.

Васька токунай берди, је узак бойгө эмес.

Петька дезе јоптоди:

— Бис Алёшино јаар баарыбыста, Сережка сууның жапындагы күйүп калган дубтың жапында турга-

ның көргөнис санаага кирет пе? Оноор барып бедирейлик. Айса болзо, оның нырётказын чыгарып аларыс. Ол — бистийин, бис дезе — оныйын. Барагык, Васька. Сен, пожалуйста, ыйламзырабазант, мышдай жаан уул бойы дезе ыйламзырап жат. Мен иенинг учун качап да ыйламзырабай жадым? Менинг јылағаш будума жаңыс ла бйдö уч адару чакканы санаага кирет пе, мен ондай да болзо ыйлабагам?

— Канайып ыйлабага! — деп, Васька чыраймын жуурып айтты. — Ол тушта сен алгыра берерингде, мени коркуганым көрек дезе уй жиелектүү каламамды ычкынып ийгем.

Бир де алгырбагам. Кинди козунен жаш агып турган тушта — алгырып жат, мен дөсө коркуганымда ла ачу болгон учун тегин ле кыйгырып ийгем. Уч секунд кире багырала токтой бергем. Бир де багырбагам, ыйлабагам. Васька, југурелик!

Олор күйуп калган дубтың жанындагы жаратка жедип баргылайла, сууынг тубун узак јоктоп бедирей бердилер.

Бедирегендер-бедирегендер, арып - чылагылайла, сууга көпкүлөп алгаандар, же бойлорыныг да. Серёжканиң да нырётказын таппадылар.

Олор ол тушта кунуккылан, жырааныг төзүне отурып алдылар, эки нырётканы ол кайдаар тургузып турган жерин көрүп аларга, эртеңги күнин ала оны кетеп баштаар деп јоптохия алдылар.

Ыраакта кеминиң де базып келеткен тибиртти уул-чактарды чеберлеңдириди, өлөр койу жырааныг оргозы жаар кире бердилер. Орук јолдуг ичиле Алёшинодон эки крестьян колгти. Барузи бу жердең эмес, таңыш эмес книжи. Экинчилиң дезе Серафим таай, жаантайын јузүн-жуур тубекке түжүп јүретен Алёшинодо жаткан бай эмес оббогон: бирде ошынг алы блуп калар, бирде арыжын аттар тепсегилеп салар, бирде сарайынг жабынызы јумирнелө чочконынг балазын ла казын јаба

базып салар. Мынайда Серафим таайла јылдың ла сайын не-не болуп туратан.

Ол коркушту иштөңкей кижи, је ырыс учурал болбайтонына чөкөп, коркуп калган.

Серафим таай Васьканың адазының андап кийетен жеерен сопогын эки салковой акчага јалданып јама-чылайла, разъезд јаар аппаратан.

Эки обөгөп экүлези Данил Егоровичти арбап келеттилер. Оны Алёшинодо жатпай турған таныш эмес кижи арбайт. Серафим обөгөн дезе оны тыңдал кунукчылду јомёжöt.

Таныш эмес кижи Данил Егоровичти неениң учун арбап турғанын уулчактар ондоп болбодылар. Керек мындый болгон: Данил Егорович оноң нени де јентил баала садып иштала, ого толуге уч таар сула берер болгон, качан ол једип келерде, Данил Егорович городто базарда да гуржай турған бaa суриган, бу баа јенил деп кудайсыган, нениң учун дезе, аш урендеер обиге јетире сулапын баазы чик јок көдүрилдер деп айткан.

Качан чырайлары бурулгийлеп калган эки крестьян коштой биди берерде, уулчактар јырааның алдышағ чыгып, ойто ло көк блöгиду төстөккө отургылап алдылар. Энгиреери туш. Суудан чыкту эзин ле јаратта өзүп турған блöнгиниң јыды сокты. Куук эдет, күннүң кызыл мөгүнда тобурактый оок, табыжы јок јаскы томоноктор башка-башка уурле болунгилеп учкулайт.

Је бу тымык обиди ортозында кыскылтым-көк булуттың ары жапынан, озо баштап ыраак, зраай, сыралтай ла адаруның ройы куулегендий, сан-башка куүлеш угулды.

Оның кийининде тегерик калың булуттың ары жапынан төгериде жарык мөнгүн точка јалтырт этти. Ол там ла жаанайт. Эмди оның эки канады жарт көрүнди.

Сырангай ла түрген жорукту паровозтон түрген, оноң сыралгай ла түрген учушту чөлдүг муркүдинен јенил, кучту, жарашиб аэроплан бастыра бойы көрүнди, кучту моторлорыла күулеп, койу агаштың, улус јок

разъездтинг, јарадында уулчактар отурган Тымык суунынг устуле кайып уча берди.

— Ыраак учты — деп, Петъка јылыйып бараткан аэропланнан көзүн албай араай айтты.

— Ыраак ороондорго — деп, Васька айдала, бу жуукта туженгенjakши тужун эске алышы.

— Олор, аэропландар, jaантайын јаныс ла ыраак јерлерге учадылар. Juук јерлерге не? Juуктагызына дезе атту да једип бааргага кем јок. Аэропландар — ыраак јерлерге. Петъка, качан бис өзүп-чыдап келзебис, ыраак база ыраак јерлерге баарыс. Ондо городтор до, jaан заводтор до, jaан вокзалдар да бар. Бисте дезе јок.

— Бисте јок — деп, Петъка јопсунди. — Бисте јук ле бир разъезд, база Алёшино деревне, онон боско бир де неме јок...

Уулчактар унчукпай баргылайла, кайкап ла кунуғып калган баштарын ёрбү көдурдилер. Куулеш ойто ло тынып турды. Күчтү болот күш там ла јабызап, ойто учуп келетти. Кичинек колесолоры ла кунге јалтырап турган пропеллердинк јаркынду тегериги эмди көрунип келди.

Машина јылбырап, ойноң турган немедий кайып, сол канады јаар кыйындалып бура соголо, агаشتынг устуле, Алёшиноның јаландарының устуле, јарадында кайкап ла суунип калган уулчактар турган Тымык суунынг устуле jaан кругтар эдиp учты.

— А сен... сен дезе јук ле ыраак јерлерге учуп баарып жат деп айткаг — деп, Петъка токунап болбой, туктурылып айтты. — Бистин јер ыраак па?

Аэроплан ёрбү ойто ло көдурлилп чыгала, калынг кысылтым булуттын ачык јерлеринде јук ле каа-јаа көрунип келилп, онон јоголып калды.

«Ол бистинг устубисле ненинг учун айланышты не?» — деп, уулчактар нени көргөндөрин капшай куучынdagылап берерге, разъезд јаар турген југурдилер.

Олор аэроплан ненинг учун учуп келгенин, ол нени көрүп турганын билип аларга санангылап турган учун,

кайда да ыраакта. олордың кийин жанында, аткан мылтыктың тың эмес табыжын да уклагандар.

Васька айылына жапып келеле, чайлап отурган Серафим таайга туушашты.

Серафим таай Алёшниодогы керектерди куучындалп отурган эмтири. Колхозко деревнениң тал ортозы кирген. Оныг хозяйствозы колхозко база кирген. Артқандары не болорын сакыгылан тургандар. Взнос акча жууп алала, оныг устүнс тракторцентрдин акциязына ўч мүк акча жууп алғандар. Бу жаскыда ашты калжы ла кижи бойнуынг јеринде урендеер, ненин учун дезе, колхозтың јерини жаныс јердең чук әдіш кезип бербекен.

Жаныс ла блöйг чабар јерди Тымык сууның сол жарадында кезип бергендөр.

Же мында да тубек болды. Суу теерменчи Петунийнинг буунтызын бузала, ол жанындагы айрыларыла жалғдарга жайылбай, көндүре ага берди. Оныг учун блöй коомой чыгар учурлу, ненин учун дезе ондый блöй жалағ сугарып туратап сугарыштың кийининде өзүп жат.

— Петунийнинг буунтызы бузулган ба? — деп, адазы бутпей, катап сурады. Оныг буунтызы мынынг алдында јылдарда канайып чыдашкан.

— Онызын кем билер — деп, Серафим таай каруузын кыйыжып айтты. — Суу да бусканинг айабас эмезе база канайда онойдо бузулган.

— Ол Петуний деп неме жулик — деп, адазы айтты. — Ол до, Данил Егорович те, Семен Загребин де ончолоры ла түнгей. Же, олор ачынгылайт па айса канайтылайт?

— Же пе деп айдар, — бүрүнкүй чырайлу Серафим таай каруузын берди. — Данил дезе бу ончозы ого бир де керек жок немедий базып журу. Слердинг керегер деп айдат. Куунеер бар болзо колхозко киригер, куунеер бар болзо совхозко киригер. Мында менинг бир де керегим жок. Теермен ээленип турган Пе-

түнин ачынган. Жажырарга чырмайат, је ѿркөп қа-зырланганы көрүнүп жат. Колхозко келишкен јергө оның да јери кирген. Оның јери кандый? Јери ја-кышы! Је, Загребин дезе? Загребинди бойунг билерніг. Оныйы кокур-каткыла эмей база. Бу јуукта почтоло плакаттар ла јузүн-јуур қычырулар келген. Қаруулчык Бочаров олорды деревнеге жайарга барған. Кезик јерде чеденте, кезик јерде стенеге жапшырып салат. Загребийнніг туразының жаңыла бұдуп барадала, алғанзып турды: жапшырайын ба, эмезе жапшыrbайын ба? Ээзи чугулдана бербезин. Загребин дезе каалгадағ чығып келеле, каткырып турды: «Не жапшыrbай жадың? Эх, колхозтың жааны будужиңди! Оскө улуска байрам, меге байрам эмес пе?» Эң ле жаңа деген эки плакаттак алала, туразына жапшырып салды.

— Егор Михайлов кандый! — деп, адазы сурады.

— Егор Михайлов по? — деп, Серафим таай куру стаканын туура шідіп, каруузын берди. — Егор тышкіжи, жаңыс ла ол керегинде коомой немелер коп айлыжадылар.

— Нени айдыжат?

— Темдектезе, ол эки жыл мыңда јок болор тушта, оны коомой керектери учун кайдан да сүрүп ийген деп айдыжат. Арай ла болзо, жарғыга кирбекен болғодай. Оның акча жаңынаң коомой неме болды ба, айса база не-не жаңынаң.

— Темей калыражат — деп, Васьканың адазы јөпсүнбей, будумчилу айтты.

— Тәмей калыражат деп санаңарга керек. Је жаңыс ла Серафим таай Васьканың энези ле Васька жаар кылчайып көрди. — Городто оның немези... алатаң кижеzи бар дешкен ошкош эди — деп, ол эмеш тұктұрылып кошты.

— Сыргалжызы болзо ондо не? Биригип јуртагайла. Ол бойдоң кижи ине, Пашка ла Машка энелу болор

— Городто жадып жат — деп, Серафим таай каткы-

рып јарталы. — Барышня ба, айла кандай. Ого бай кижи керек, а оның алып турган јалы канча? Је, мен баратам -- Серафим таай брё туруп айтты. — Күндугерге быйаным јетсин.

— Конорго артып калзанг кайдар? — деп, оноғ суралылар. — Кандай караптүй көрүп туруң ба? Џаан јолло баарга келижер. Орук јолло аркада аза да беренигисег маат јок.

— Аспазым, — деп, Серафим таай айтты. — Бу орук јолло јирме јылда партизандарла канча катап јурбедин болбогой!

Ол салактап калган јаан кайпакту эски шляпазын кептей кийил алала, көзнөк јаар көрүп кошты:

— Эх, јылдыстардың көбүн, удабас ай чыгэр — жарык болор!

5

Тундер серуун соок болгон, је Васька ватадан сырлып эткен эски јуурканын база эски некейдиг артканын алып алала, сарай јаар уйуктаарга барды.

Петъка оны уйкуданг эрте ойгозып ийер, олор чойлошконло чабактар кармактап баар деп, ол Петъкала энгирденг ала јөптөжин алган.

Је уйкуданг ойгонып келерде, орой болгон — тогус час кире — Петъка дезе јок. Петъка бойы да, байла, ёткуре уйуктап калган болор.

Васька согоноло каарып койгон картошколо ажанып алала, сахарла сееп салган калаш карманына сугуп, Петъканы уйкучы ла јалку деп арбаарга оноор јүгүрди.

Је Петъка ўиде јок эмтири. Васька одун салатан сарайга кирди. Кармактың сабы мында јатты. Је кармактың сабы толукта, туратан јеринде турбай, мендэй-шиндей мергедеп ийгендий, сарайдың тал ортоында јатканы Васьканы кайкатты. Онойдордо, Васька оок балдардан олор Петъканы көрдүлөр эмеш пе

деп сураарга тышкаары чыкты. Тышкаары ол јаан сары ийтке минип аларга албаданып турган јаныс ла торт јашту Павлик Припрыгинге јолукты. Је ол ийтке минип аларга мыжылдап, будун јук арайдаң ла кодурип алгандა, Кудлаха чалкойто јадып, күйругыла јалкурганду јайкал, бойуныг јаан, јалбак табаштарыла Павликтин туура ийдип турды.

Павлик Припрыгин Петъканы корбөгөм деп айдала, Васьканы Кудлахага минип аларга ого болушсын деп сурады.

Је Васькага оныла соодошкодый эмес болгон. Бу Петъка кайдаар јуре берген болотон деп ол сананып, оноң ары басты. Удабай завалинкада газет кычырып отурган Иван Михайловичке учурашты.

Иван Михайлович Петъканы база көрбөгөн. Васька санааркап ого коштой отурды.

— Иван Михайлович, бу слер нени кычырып јадыгар? — деп, ол оның ийинчиен ажыра көруп сурады.

— Сен кычырадың, а бойуң дезе кулумзиренединг. Кандый-кандый керек пе айса не?

— Бистинг јерлер көрүгинде кычырып јадым. Мында, Васька карындаш, бистинг разъездтин јанында јаан завод эдерге турганы керегинде бичилген. Сүрекей јаан завод. Балкаштан белекир деп металл казарлар. Бистинг јерди белекирле бай деп бичип јадылар. Бис дезе балкаш деп сананып јадыс. Ме сеге балкаш!

Васька мыны угуп ишеле, мындый кайкамчылу со-лун табышты Петъкага ончо улустан озо јетирерге за-валинкадаң тургуза ла тура југурди. Је Петъка кайда да јуре бергенин ол эске алғынып, заводты канайда, база кажы тушта тударыш, оның трубазы киңчи кире бийик болорын ойто јерине отурып алала, Иван Михайловичтен сурай берди.

Кайда эдерни Иван Михайлович бойы да билбей турган, је трубалар јанынан, заводто трубалар јок болор, иенинг учун дезе, завод электричествою иштеер деп јартап берди. Оның учун Тымык сууны кечире

буунты тургузарга јадылар. Буунтыда суұның ийдезіле турбиналар интеп, динамомашиналарды айланыптар, динамалардағ әмиктерле электрический ток барап.

Тымық сууны кечире буунты тургузарга турғандарын угала, кайкап калған Васька ойто ло тура јутурди. је Петька јок болғонын ойто ло эске алынала, ого тың бөркөди.

— Бу кандай тенек неме! Мында мыңдай керектер, ол дезе кайда да шалбынғап жүрет.

Оромның учунда ол бир каша минуттың туркунына сыгар будула кололеңти әбіреде секирип турған шулмус кичинек кызычакка. Валька Шараповага јолукты. Петьканы көрдүң әмеш пе деп, оноң сураарга баарарга ла турада, је Иван Михайлович оны токтодып ииди.

— Уулчактар, слер Алёшино јаар качан барып жүрдүгер? Субботто бо, айса пятнишада ба?

— Субботто, — деп, Васька эске алынды. — Субботто, пенинг учун дезе, бисте ол күн әңгирде мылчага от салғандар.

— Субботто. Онайдордо, бир неделе откөн. Бу Егор Михайлов меге не кирбей туру?

— Егор бо? Иван Михайлович, ол кече город јаар жүре берген ошкош эди. Алёшинодо ѡаткан Серафим гаай кече әңгирде бисте чай ичиш отурада, Егор жүре берген деп айткан.

— Ол не кирбекен болотон? — деп, Иван Михайлович бөркөғонду айтты. — Кирер бололо, кирбекен. Мен оны городтон қаңза садып экелип берзин деп айдарга санангам.

Иван Михайлович газедин бүктейле, туразы јаар барды, Васька дезе Петька керегинде сураарга Валькага јүгүрди.

Же ол оны јук ле кече токпоктогонын ундуп салған учун, шулмус Валька оны көрүп ийеле, ого тилин көр-

гүзип, канча ла бар кучуле айылы јаар југургенине ол сурекей кайкады.

Бу ёйдö Петька ыраак эмес болгон.

Васька тенип, оның нököri•кайдаар јуре бергенин сананып турганча, Петька мааланың ары јанында јырааның тозунде отурып алган. Васьканың јанарын то-куназы јок сакыган.

Ол Васькага эмди јолукпаска да куунзеген, ненинг учун дезе, бугун эртен тура оныла кайкамчылу, керек дезе јаман да керек болгон.

Јöптошкон аайынча эрте ойгонып келеле, ол кар-мактың сабын алыш, Васьканы ойгозорго барган. Је јүк ле каалганы ачып ийеле, Серёжканы кörup ийген.

Серёжка суу јаар нырёткалар кörörgö барып јат-канында кичинек те аланзу јок болгон. Петька оны ээчий кörup турганын сеспей, ол темир «кискенинг» буучагын түрүп, мааланы коштой барган орук јол јаар баратты.

Петька айылына јанып келеле, кармактың сабын сарайдың ичи јаар мергедеп ийеле, јырааның ортозы јаар кире берген Серёжканы истежип југурди.

Серёжка бойы эткен агаş сыгырткышла суунчилу сыгырып баратты.

Бу мынызы Петькага јакшы учурал, ненинг учун дезе, Серёжка оны бачым сеспес ле база токпоктобос.

Айас, табышту эртен тура болгон. Агаштардың бурчуктери јарылып турган.

Кок ёlöнг јажарып келеткен, чалын ла кайынның јулугыла јитанып, мот јуурга келген адарулар талдар-дың сары койонокторында бир унле күүлөп турдулар.

Эртен тура күн айас болгон учун ба айса Серёжка-ның кайдаар јуруп турган јерин кетеп кörup алган учун ба, је Петька суунип, тыйрык чичке орук јолло-јенил ле чебер базып келетти.

Онойдо јарым час кире ётти, ононг олор Тымык

сууны кенетийни буруйла, јуука јаар агып барган јерге жеттилер.

«Ібраак барып јат... сумелу» — деп, Петька сананат. Онон «кискени» алыш алала, Васькала экү суу јаар југурип, бойуныг да, Серёжканыг да нырётказын чыгарып алыш, Серёжка эр-јажына да таппас јерге тургузып койорыс деген шуултезине ажындыра суунин турды.

Агаш сыйырткыштын табыжы кенетийин токтой берди.

Петька базыдын тыңгытты. Бир канча минут отти — ойто ло табыш јок.

Ол тушта Серёжканыг кайдаар да кире бергенине токунап болбой, тизирде баспаска чырмайып, ол ичкеери јүгүрдү, онон бурулчыкка једил барада, бажын јыраацынг ортозынанг чыгарып көрди. Серёжка јок болды.

Мынаң ыраак јок јerde, Тымык сууга кожулып турган Филька суучак јаар барган орук ѡолды Петька була ёйдо эске алынды. Ол суучактынг белтириине ойто једил келди, је Серёжка мында база јок эмтири.

Оозын ачып көрбөй калганына бойун арбап ла Серёжка кайда кире бергенин ондоп болбой, Филька суучактын бажы јаар ыраак јокто кичинек туулчек суу барын ол эске алынды. Бу туулгек сууданг балык тутканын ол качан да укпаган, је ондый да болзо, ол оноор јүгүрип барып келерге шуунин алды, ненинг учун дезе, Серёжканы көм билер! Ол сурекей сумелу учун байла ононг нени-нени тапкан.

Онын сананган санаазы айынча буунты суу сурекей де јуук эмес болды.

Ол сурекей кичинек, бастыра бойы баларла буркелин калган, ондо бакаларданг боскө јакшы ла неме јургедий эмес учурлу...

Серёжка мында да јок эмтири.

Бош ло ўрпейин калган Петька Филька суучакка

барып, тынбай бир де ууртам ичип болбос соок суудағ ичип алала, ойто буруларга сананды.

Васька уйкудағ ойгонып калган. Васьканы нениң учун ойгостогонын оғо айтпаза, Васька бөркөй берер, айдып берзе, Васька электеер: «Эх, сен, оның кайдаар жүрүп турғанын көрүп албага! Бот мен болғом болзом... менен болзо...» оноң до ары.

Кенетиши Петька нени де көрүп ийеле, тургуза ла Сарғжыны да, нырётканы да. Васьканы да ундуп ийди.

Оң жаңында жус мөттрөс ыраак јок јерде, жыразыңк ортозынағ брезент палатканың суури бажы көрүттөт. Оттың ыжы оның устунде көгөрө чойчүлип турды.

6

Озо баштап Петька коркуй да берген. Ол түрген бököйлө, айландаира жалтамчылу аյытсан, бир будуна тизеленди.

Сурекей тымык болгон. Ондый тымык болгонына суузы соок Фильканы шоркурап ағып турғаны ла жеңесле бүркелип калган карыган кайынтың бөнине отурғылап алган адарулардың куулегендери де угұлып турды.

Тымык ла күннүң жылу чогы ағашты өткүре жаркындалып турған учун Петька токунай береле, коркуп турғанына эмес, а уулшактардың сүмелү жаңынча жыраалар ажыра жажынып, байкан жаар өңөлөди.

«Аігчылар? — ол санаазында белгелейт, — јок, аңчылар эмес... Олор нениң учун байканду келгилейтен? Балыкчылар ба? Јок, балыкчылар эмес — жараттағ ыраак. Же аңчылар да, балыкчылар да эмес болзо, кемдер болтон?»

«Тонокчылар болзо?» — деп, ол сананала, бир эски книгада журук көргөши: ағаштың аразында база байкан турғанын ол байканның жаңында тонокчы улус жыргап отурғанын, олордың жаңында сурекей арык,

сурекей кунукчыл, јараш кыс отурып алала, кандый да комусты ойнап, олорго кожоғ көжөндөп отурганы санаазына кирди.

Мыңдай санаадан Петька јалтана берди. Оның әриндері тыркыражып, көстөри типилдең, кайра тес-керле ерге санаанды. Ол јыраалардың ортозыла туура тартып салган бууны, ол бууда байла, јунала кургадарга илип койгон ичине кийетен штан ла эки эжер көк чулук илип салганын көрүп ийди.

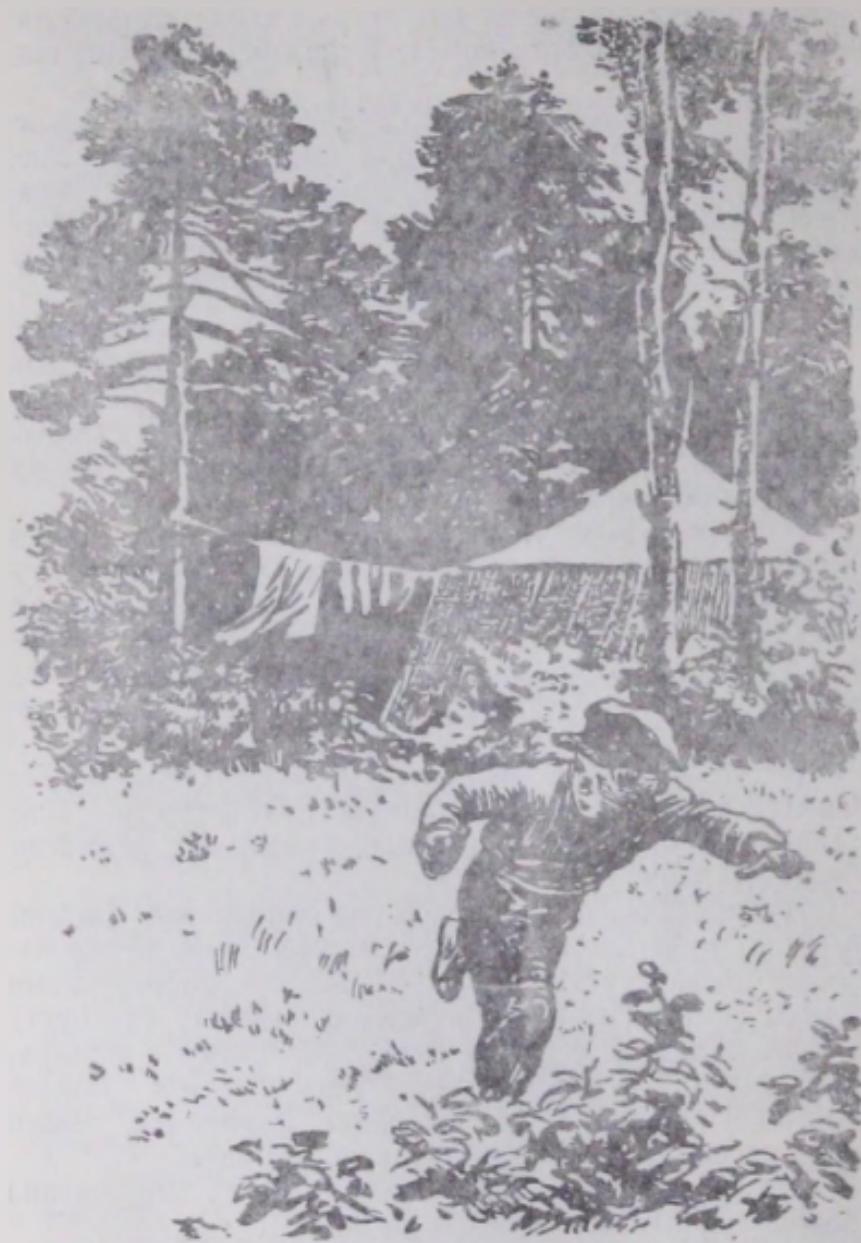
Бу ичине кийетен улүш эски штан ла салкынга элбіреп турган чулуктар оны тургуза ла токунадып ийди, тоноқчылар керегинде санааганы ого каткымчылу ла тепексу деп билдириди. Ол ичкеерін јууктады. Байканның јанында да, байканның ичинде де бир де кижи јок болгоны эмди ого жарт көрүнди.

Ол кургак јалбырактарла тыгып койгон эки төжөк ло јаан чоокыр јууркан көрүп иили. Байканның ичинде јайып койгон кеденниң устунде кандый да көк, ак чаазыңдар, јаантайын Тымык сууның јарадында туштап туратан бир канча болчок балкаш ла таштар; мында ок Петькага таныш эмес очомук суркурап турар кандый да немелер жаттылар.

Оттуг ыжы бир эмештең буруксын жатты. Оттуг јанында ышталып калган јаан јес чойғён турды. Тепселин калган блöгиниң устунде, байла, ийт кемирген болгодай јаан ак сооб жатты.

Петька јалтанибай, сырангай ла байканның јанына јууктап келди. Элден озо оны таныш эмес темир немелер јипліркетти. Бирузи — былтыр олорго кирип јурген фотограф книжиниң агажы кандый уч бутту болгон эди, ондай ок уч бутту, әкинчизи — тегерик, јаан, кандый да тоолорлу оны учукла кечире тартып койгон, учучизи — база тегерик, је кичинек, колго кийстен часка түнтей, курч стрелкалу болды.

Ол бу немени колуна алды. Стрелка кыймыктана береле, јерине ойто ло тура берди.

«Компас» — деп, Петъка бу мындый неме керегинде ол киңгата кычырганын эске алышып, сезинди.

Оны ченеп көрөргө, ол эбире сокты.

Чичке кара стрелка база айланы береле, бир канча катап кыймыктайла, кара учула агаштың жаказында турган карыган байбак карагай жаар көргүстү. Петъкага бу жарай берди. Ол байканды эбире базала, жырааны өдүп, база бирузин өдөлө, стрелканы төгүндеп ле булгап ийерге жаңыс жерге он катап айланышты. Же ол жук ле токтой берерде, кыймыктана берген стрелка карартып салган курч учула канча да көп айланышсанг түнгөй ле төгүндеп болбозыг дел. алдында канайда көргүзил турган эди, Петъкага онойдо ок көргүзө берди. «Сырангай ла тири немедий» — деп, Петъка ондый жакшы неме ондо јок болгонына ачынып, сананды. Ол компасты жаткан жерине ойто салып койорго үшкүрдү, же бу ла бйдө агаштың ары жаңындагы жаказынан желбер жаан ийт көрунип келеле, тың үрүп, ол жаар мантады.

Коркуй берген Петъка чыңырып ийеле, жырааларды ёткүре жугурди. Ийт айы-бажы јок уруп, оны ээчий мантаарда, Петъка Филька суучакты тизезинне жетире чөңгуп кече жугурбекен болзо, ийт ого жаба једижер эди.

Ийт суучактың жалбак ла деген жерине мантап келеле, кечирие калып ийер жер бедиреп, жаратла ары-бери мантап турды.

Петъка мыны сакыбай, ийтке сүрдүрип турган койондый, төнгөштөрди, тазылдарды ла төнгөзөктөрди ажыра секирип, ичкеерин учты.

Ол амырап аларга Тымык сууның экинчи жарадына жеткен кийининде ле токтой түшти.

Кургап калган эриндерин жаланып, ол сууга јууктап келип, суудаң ичип залала, турген-турген тынып, куун-санаазы сурекей де жакшы эмес те болзо, айылы жаар араай басты.

Ийт эмес болгон болзо, ол компасты албас эдм.

Је ондый да болзо, ийт те, ийт эмес те болзо. компасты ол уурдал алган ине.

Онойдо кылынган учун адазы оны сойорын ол билген, Иван Михайлович мактабас, Васька да, байла. жаратпас болор.

Је керекти эдин салган учун, компасты ойто апарга ого жалтамчылу да, уйатту да болгон, баштапкызында, ол бурулу эмесс, экинчициниде, ийттең бىк оны кем де көрбөгөн, учунчизинде, компасты ырада сугуп алала, кийининде качан бир тушта, кускуде эмезе кышкыда, палатка јок тужунда таап алгам деп айдала. бойума артырып аларым деп, ол бойун токунадып турды.

Петъка мапланың ары жынындагы јырааның ортоында отурып алала, оны тан эртенненг ала бедиреп турган Васькага удура ненинг учун чыкпай турган дезе, бу мындый санаа сананып отурган.

7

Је компасты одун чогуп койгон сарайдык устуне сугуп койоло. Петъка Васьканы бедиреп барбай, сал жаар барды, ондо канайда төгүндөле артык болорын сананып алды.

Кандый бир керек болгондо, төгүндеп ийерге сүмелу болгон, је бутун очошкөн немедий, бир де неме сананып таап болбоды. Ол байкан да, компас та керегинде айтпай жантас ла Серёжканы канайда кетеп јуреле, тудуп албаганын айдар аргалу болды.

Је байкан керегинде айтпай чыдажып болбозын ол сезин турган. Айтиай салза, Васька бойы да капайып-канайып билип алар, ол тушта мактанып, тееркеер: «Эх, сен, нени де билбей јадын! Ончо ло немени элден озо мен көрүп-угуп јадым...»

Компас ла бу көрмөстинг ийди эмес болзо, ончо не-ме жилбулу леjakши болор эди деп Петъка сананды.

Ол тушта оның санаазына мындый сүрекей jakши

санаа-шүүлтө кирди: Васькага барада, ого байкан көрөгнинде, компас керегнинде куучындан берзе кайткай не? Компасты ол чындан та уурдабаган ине. Оицо ло керекте ийт бурулу ине. Компасты Васька ла эку алып алала, байканга барып, оны јаткан јериине салып койорлор. Ийтти канайдар? Је ийт болзо не? Башталкызында, урбетедий эдин калаш эмезе сёök алып алала, ого таштап берерге јараар. Экинчизинде, агаш алып койорго јараар. Учунчизинде, эки кижиге ондый тың жалтанчылу эмес.

Ол онойдо ло эдерге шүүнин алала. Васька јаар тургуза ла јүгүрерге сананды, је бу бийдө оны ажанарга кыйгырдылар. Эртең турадаң тенин јүргенни сурукей торолон калган учун, ол куунзеп барды. Түштэ ажанып алган кийинниде Васькага база јолугып болбоды. Эпези кийим чайбаарга баарда, оны кипинек Еленка сыйынын көрүп отуарга артыргызып салган.

Энези кайда-кайда барганды, оны Еленканы көрүп турарга артыргысканда, ол ого јүзүн-јуур бўстун бўйшиег ле агаштан эткен ойунчыктардан береле, ол оныла ойнон турганча, тышкаары јуре беретен, јағыс ла энезии көрүп ийеле. Еленкадаң кайдаар да туура барбаган кижиди, онын јанына ойто једин келетен.

Је бугун Еленка эмеш тыму тийгенинен чёрчоクトоп турган. Ого кастынг јүнгүн ла тегерик мечиктүй картошко тутурып береле. Петька эжик јаар базарда, Елена тың багырып ийди, айылдан уй киржи бўдуп барадала, кўзнёк јаар карап, ол сыйыныла иси-нени эдин ийген болор деп сезинип. Петьканы сабарыла кезетти.

Петька үшкурип ийеле, полго јайып койгон калынг јуурканинг устуне Еленкага коштой отурып, кунукчылду унule ого суунчилу кожонгдор кожонгдол баштады.

Энези јанып келерде, энгир кирип бараткан, учун-

учунда жайымдала берген Петька эжиктен چыгала,
Васьканы сыгырып кычырды.

— Эх, будужинди! — деп, Васька ыраактан каарып кыйгырды. — Эх, Петька! Петька, бу сен кере түжуне кайда тенип жүрдүт? Петька, мен сени кере түжуне ненинг учун бедиреп ташпаган болотом?

Петька каруузына нени-нени айдарга јеткелекте, Васька кере тужуне јууп алган бастыра солун-собурыш турген куучындап берди. Солун-собур Васькада коп болгон.

Баштапкызы, разъездтин жапында завод төзөбрлөр. Экничили, агаشتын аразында байкан туруп жат, ол байканды суреен жакши улус жадып туры, Васька олорло танышып алган. Үчүнчили, Серёжканын адазы Серёжканы бугун сойгон. Серёжка тышкаары айы-бажы жок багырган.

— Је завод то, буунты да. Серёжкага адазынайг једишикени де эмес — Васька байкан барын канайда да билип алганы ла ол керегинде ончозынан ла озо ого, Петькага айтканы. Петьканы эмеш те кайкадып, кемзиндирибеди.

— Сен байкан керегинде кайдан билерин? — деп, Петька бүркөл калган сурады.

— Мен, карындаш ончозын бойум билерим, бугун менинле бир керек болгон...

— Бир керек, бир керек дейзин бе? — деп, Петька онынг эрмегине киришти. — Каанды керек болды? Сенинле болгон керек жилбулу эмес, мениниң жилбулу.

— Сен кайдаарда жылыйып каларында, мен сенин узак бедирегем. Мында да, ондо до, ончо ло јердек көргөм. Бедиреерге кууниме тийе берген. Мен ажапып алала, чыбык кезип аларга жыраанынг аразы жаар баргам. Кенетинин меге удура кижи келип жат. Бийик сыйду, жалмагында красноармеецтердин командирлерининг каптыргаларындай тере каптыргалу. Сологы

— анчынынг сопогындый, је бойы черучи де эмес, анчы да эмес. Ол мениң көрүп ийеле айтты: «Уулчак, бе-

ри келзен». Мени коркуды деп бодоп турунг ба? Бир де коркубагам. Мен ого јууктап келеримде, ол мени аյыктап суралы: «Уулчак, бугун сен балыктап јурдун бе?» — «Жок јурбеем — дедим. — Тенек Петька меге киррер бололо кирбеең. Бойы кайдаар да јуре берген». — «Ол сен эмес болгоныңды көрүп јадым» — деп, айдат. «Слерде сенең эмеш бийик сынду, јеерен чачту ёско уулчак бар ба?» — «Бар, — дедим — бисте ондый уулчак бар, јаңыс ла мән ол эмезим, а Серёжка, ол бистинг нырётканы уурдаган» — деп айттым. — «Ээ, ээ — деп, ол айдат. — Бистинг байканның ыраак јок буунты сууга ол шуун таштап турган. Ол кайда јадып жат?» — «Баралы — деп, мен каруузын бердим. — Ол кайда жатканын мен слерге көргүзип берерим, таай».

Жолой барадала санандым. «Бу Серёжка ого не керектү боло берди не? Оның ордунна Петька ла бисти керексиген болзо».

Жолой барадала ол меге ончозын куучындап берген. Байканда олор эки кижи јадып жат. Байкан дезе Филька суучактын бажы jaар туруп жат. Олор экү дезе геолог улустар. Јерди шингдегилеп, таштар, балкаштар бедирегилеп, кайда таш, кайда кумак, кайда балкаш болгонын бастыра бинчип јадылар.

Мен ого айттым. «Петька ла бис слерге кожулзас не болор? Бис база бедиреерис. Бис мында ончозын билерис. Бис былтыргы јыл кайкамчылу сурекей кызыл таш тапканыс. Слер, таай, Серёжкага барбазаар торт болор эди — деп, мен ого айттым. — Серёжка кыйгас уулчак. Ол јаңыс ла согужарын ла ёсқо улустың нырёткаларын уурдаарын билер». Же, бис једип келдис. Ол тура jaар кирди, мен дезе тышкаары арттым. Көрүп турзам. Серёжканың энэзи турадаң чыга југурип кыйгырат: «Серёжка, Серёжка! Васька, сен Серёжканы көрдүн эмеш пе?» Мен дезе каруузын бердим: «Жок көрбөгөм. Байа көргөм, эмди көрбөдим». Оноң техник кижи турадаң чыгарда, мен оны агаштың жаказына жетире үйдештим, ол бис экүге олорго

келип турарга јөбүн берди. Серёжка јанып келди. Оионг адазы сурап жат: «Сен байканнаг кандый-кан-дый неме алдынг ба? Серёжка дезе албагам деп ай-дат. Жаңыс ла ого адазы бутлей оны јакшышак сойгон. Серёжка торт ло улуп ийгеш. Ого ондый керек. Чын ба, Петька?»

Же мындый куучын Петьканы бир де суүндирбеди. Петьканың чырайы кунукчыл болгон. Оның уурдал алган компазы учун Серёжканы сабаганын уккан кийининде, ол сурекей эпсинбей барды. Керек канайда болгонын эмди Васькага куучындаарга орой болгон. Кенетийин туштажа береле, ол кунутып, манзаарып калган, эмди ол нени айдарын, бойуның јок болгонын канайда јартаарын билбей турды.

Же ого Васька бойы ож болушты.

Бойуның тапканына оморкоп, ол јалакай болорго куунзеди.

— Сен неге буркеледин? Сенинг ондо јок болгоның сеге ачынчылу ба? Сен барбаган болzon, Петька. Јөптөжил алган болзо, јөптөжил алган, је кем јок, эртен бис кожо баарыс, мен олорго нёкөрим Петькала ко-жо келерим деп айткам. Сен, байла, јенгең јаар југуруп јурген болорынг? Көрүп турзам: «Петька јок, кар-мактың сабы сарайда. Байла, јенези јаар барган бо-лор деп сашангам. Сен ондо болдунг ба?»

Же Петька каруузын бербеди.

Ол унчукпай турала, ушкурип, Васькадан жана да туура көрүп сурады:

— Серёжканы адазы тың сабады ба?

— Серёжканың улужы бастыра оромго угулыш турганда, байла, тың ла чыбыктаган болор.

— Согорго жараар ба? — деп, Петька карангуйлап айтты. — Эмдин чыбыктап турарга озогы ёй эмес. Сенинг айтканың дезе жаңыс ла чыбыктаган ла чыбыктаган. Суунип турганынды! Сени адаң сабаган болзо, сен суунер эдин бе?

Мени эмес, Серёжканы ине,—деп, Васька Петь

кавынг сөстөрине эмеш кемзинип каруузын берди. — Оноң тегин јерге эмес ине, керек учун. «Ол ёсқо улустынг байканына ненинг учун кирген? Улус иштеп јат, ол дезе улустынг керектү немелерин уурдал јурет. Петька, бу сен бүтүн ненинг учун кандый да каткымчылу? Кере тужуне тенип јурдуң, бастыра энгир туркунына ачынып јадын.

— Мен ачынбай јадым — деп, Петька каруузын араай берди. — Озо баштап менинг тижим ооруган, эмди дезе оорузы эмеш јымжай берди.

— Удабас јылыйар ба? — деп, Васька килемјилу сурады.

— Удабас. Васька, мен торт јанайын. Айылда јатсам — ол оорубай токтой берер.

8

Уулчактар удабай кеден байканда јаткан улусла најылажып алдылар.

Олор эки кікін болгон. Олордо Верный деп атту јелбер түкту бокө ийт бар. Бу Верный деп неме Васькала јакшы таныжып, је Петькага дезе чугулду ыркыранды. Ийт ого ненинг учун чугулданып турганын Петька билип, Верный тил јок учун айдып болбой, јук ле ыркыранар аргалу болгонына сүүнип, бийик сынду геологтынг кийинни jaар јажына берди.

Эмді уулчактар кере тужуне ле агаштын аразында јылыйар болды. Олор геологторло кожо Тымык суунынг јарагтарынаң не ле неме бедиреп јурдулер.

Саска барып, бир катап керск дезе, олор эку барага качан да тидинбей турган ыраактагы Кок көлдоргө до барып келдилер.

Олор кайда јуруп, нени бедиреп турганын уйде сураганда, олор каруузын омок беретендер:

— Бис той балкаш бедиреп јадыс.

Балкаш ла балкаш башка болгонын олор эмди би-

лип тургандар. Јемиди ас балкаш бар, тонгуп калган сарју ошкош, бычакла тилимдеп кезип тургадый јемиди коп балкаш бар. Тымык сууның төмөн ағынында кумакла колужып калган күбүр балкаш бар. Бажы јаар, көлдөрдинг јанында черет ташту балкаш бар. оны эмезе мергель дешкилейт, разъездтин јуугында дезе кыпталып калган калың, кызыл той балкаш јадып жат.

Бу ончозы јилбилу болгон, ненинг учун дезе, азыйда балдар ончо балкаш түгей деп бодогылайтандар. Айас кундерде кадып калган болчок балкаштар, јут кундерде дезе койу јапшынчак балкаш болотон. Той балкаш — тегин ле той балкаш эмес, беленир табылатан сырьё болгонын олор эмди биллип, кандый той балкаш керек оны геологторго бедирреерге болужып, булгалып калган орук јолдорды ла Тымык сууга кожулган сууларды таап көргүзип берерге болушкылап турдулар.

Удабай разъездте товарный уч вагонды колбудаң алала, кандый да таныш эмес ишмекчилер кайырчактарды, тоормошторды ла јосторды түжүрнүп баштадылар.

Разъезд алдындагы јадын-јүрүмге түнгей эмес јаны јурумле јадып баштаарга турганына суунип, јуректери көдүрилип калган уулчактар бу түн уйуктап болбой, узак јаттылар.

Је јаны јадын-јурум келерге сүрекей де менгдебей турды. Ишмекчилер јостордон сарай эделе, не немелерин ого сугуп, каруулчыктан артыргызып койоло, балдарды сүрекей корододып, ончолоры ойто атана бердилер.

Бир катап Петъка түштүң кийининде байканнынг јанында отурган. Геолгтордың јааны Василий Иванович чамчазының јыртылып калган чаканагын јамачылап отурды, экинчизи — красноармеецтердинг коман-

дирине түнгөй будумдузи — план аайынча циркульле нени де кемжил турды.

Васька јок болгон. Васьканы айылында огурчын отургузарга артыргыскандар, ол бир канча байдун кийининде келер болгон.

— Тубек! — деп, узун сыңдузы планды туура жайлайдып айтты. — Компас јокко — торт ло кол јок немедий! Съемка да эдерге јарабас, картала јердинг айын да билип албазынг. Эмди сакы, качан городтонг жыны компас ииер.

Ол папирозын камызып алала. Петькаданг сурады:

— Слердинг Серёжка суре ле мындый жулук пе?

— Суре ле — деп, Петька каруузын берди.

Ол чырайы кызара берерде, мыны көргүспеске, бочуп калган оттуг усти јаар бёкбайшп, күлгө көмүлип калган косторды урди.

— Петька, — деп, Василий Иванович ого кыйгырды. — Бастыра кулди мен јаар уруп ийдиг! Сен мыны неге уруп турунг?

— Мен бодогом... чойгөн, — деп. Петька туктурылышп айтты.

— Мындый изуде, а ол «чойгөн» — деп, узун сыңдузы кайкап, ойто ло ол керегинде куучындап баштады. — Компас ого не керектү болды не? Ол албагам деп күүренип јат. Петька, сен ого нёкөр кижи айткан болzon: «Серёжка, апарып бер деп. Бойунг апарарыннан коркуп турган болзонг, мен апарып берейин». Бис ачынбазыс та, угузу да этпезис. Петька, сен ого айт.

— Айдарым, — деп. Петька каруузын узун сыңду кижиден туура көрүп берди. Је онын көстөри Верныйдүнг көстөриле тушташты.

Верный буттарын чирей тееп, тилин чыгарып алган, солуктап жатты, Петькага ол кезе көрүп, ончозын билип турган немедий болды: «Сен тёгундеп ле јадынг, карындаш! Сен Серёжкага нени де айтпазынг».

— Компасты Серёжка уурдаганы чын ба? — деп, Василий Иванович көктөнип божойло, ийнени фураж-

каның иң кыбына кадап суралы. — Эмезе бис бойус кайдар-кайдаар салып койоло, уулчак алган деп тегин јерге сананың јадыс па?

— Слер бедирен көргөн болзогор — деп. Петька турген айтты. — Слер де бедирегер, бис Васькала эку база бедиреерис. Олөнинг аразынан, бастыра јерден бедиреерис.

Нени бедирейтен? — деп, узун сыңдузы кайкады. — Мен слерлең компасты сураарымда, слер, Василий Иванович, оны байканда ундуп салған эмтириим деп, бойоор айткан јогоор бо. Эмди незин бедирейтен?

— Эмди сананзам мен оны бойумла кожо алган ошкожым. Аларын алган ла ошкош эдим, санаама жашы кирбейт — деп, Василий Иванович сумелу кулум-зиренин айтты. — Кок колдуг јаказында јыгыш салған агаштың устуне бис эку отурганыс сагыжаарга кирет пе? Ондың јоон агаш болгон. Компасты мен ондо ычкынып ийдим эмеш пе?

Василий Иванович, каккамчылу, каткымчылу — деп, узун сыңдузы айтты. — Байканның алып алган деп бир айдар, эмди дезе...

— Каткымчылу ла неме јок — деп, Петька куучынга киришти. — Мынайда база болуп јат. Керек дезе суре ле болуп јат: албагам деп сананарың, бойуй дезе алып алгаң. Васька ла бис ле де ондың учурал болгон. Бир катап бис балык кармактап барганыс. Мен јолой сурал јадым: «Васька, сен кичинек кармактарды ундумбадың ба?» — «Ой ундуп салгам» — деп, ол айдат. Бис кайра југургенис. Бедирегенис-бедирегенис, чек табылбайт. Оноң оның јеиги јаар көрүп ийзэм, кармакты ондо кадап салған эмтири. Слер, таий, каткымчылу деп айлып јадаар. Ондо бир де каткы јок.

Петька кылыр көстү Геннадий малтаны кере тужуне бедирегенин ле, малта дезе сибиргинин кийин јанында турганы керегинде экинчи учурал куучындаады. Ол тоомылу, кезе айдып турган учуп, бийик сыңду кижи Василий Ивановичле удур-дедир көруштилер.

— Гм... Барып бедиреп те көрзө кем јок болор эди. Уулчактар, слер бойугар канайып-канайып барып бедиреп көргөн болзогор.

Бис бедирерис — деп, Петъка суунип јопсүндү.

Ол ондо болю, бис таап аларыс. Ол бистең кайдаар да барбас. Ол тушта бис оны кыйалта јок таап аларыс.

Бу куучыныг кийининде Петъка Васьканы да сакыбай тура јүгүрип, керектү неме эске алындым деп айдала, барага якышылажып ийеле, јегеске буркелген жажыл тойгөзбөктөрди, суучактарды ла чымалынынг уйаларын ажыра чебер секирип, нениг де учун сурекей сууичилүү, орук јол жаар јүгүрди.

Орук јолго чыгара јүгүрип барада, разъездтен јанылап турган Алёшиноныг бир канча крестьяндарын коруп ийди.

Олор иеге де сурекей ачынгылап калган, колдорыла ары-берн јанып, бойу-бойуныг куучындарына јара кирижип, тык арбанып келеттилер. Ончозынаң ла кийининде Серафим таай келетти. Онын чырайт-бажы, сарайдынг јабышчызы јемирилеле, чочконынг балазын ла касты јаба баскан тушта кандый кунукчыл болгон эди, эмдин оноиг до кунукчыл болды.

Серафим база ла кандый да тубекке түшкенин Петъка онын чырайынан биллип ийди.

9

Је тубек јатыс ла Серафим таайга тушледи. Тубек Алёшиноныг бастыра улузына, анчадала Алёшинонынг колхозына түшкен. Тракторцентрдинг акциязына јууган крестьяндардын уч мунг салковой икказын алыш алзала, колхозтынг баштапкы төзбөчизи — сельсоветтин председатели Егор Михайлов кайдаар да јуре берген.

Городто ол эки ле күн, је коп ло дезе уч күн болор учурлу болгон. Бир неделенинг бажында ого телеграмма ийгендер, онынг кийининде токунап болбой — экинчинизин ийгендер, онынг кийининде элчи кижи аткарған-

дар. Элчи бугун јанып келеле, Егор райколхозсоюзка кирбесен, банкка акчаны табыштырбаан деген табыш жетирди.

Алёшиноныг улузы токунабай, табыштаныжа бердилер. Кунунг ле сайын јуун. Городтоиг следователь келген. Алёшиноныг бастыра улузы Егордың городто көркүй бар деп айдыжып та турган болзо, ол кем болгоны, оныг чырай-кебери, оныг кылык-јаңы кандый болгоны бирузинен база бирузине азыйда жетиргилеп тургулайтап — је эмди ончозы билбеечи улус боло бердилер. Егордың көркүйин көргөн кижиини ле ондый кижи чын бар деп кайдаң биллип алгандарын јартына канайда да чыгып алар арга јок болгон.

Эмди керектер булгалып калган учун, сельсоветтин члендерининг бирузи де председательдинг ордуна турбаска турған.

Районноң јаңы кижи ийгендер, је Алёшиноныг улузы оның келгенин јаратпай, ого соок көрдүлөр. Егор база районноң келген, је крестьяндардың уч мунг акчазын божодып салган деген куучындар башталды.

Бу куучындардан улам башкараачызы јок арткан, анчадала јаңы ла төзөлип тынгыбаган колхоз јайрадылып башталды.

Колхозтоиг чыгарга озо баштап бирузи заявление бичиген, оның кийининде экинчиизи, оның сонгунда, сыйрагай ла ичи јарыла берген немедий, заявление де јогунаң ондордоиг чыктылар, ого узеери аш чачып-урендер ёй једип келген учун, кажы ла кижи бойунынг кыразына барды. Тубек түшкен де болзо, колхозтоиг јук ле он беш ёрөк чыкпай турды.

Олордың тоозында Серафим де таайдың хозяйствозы болгон.

Бу тубекке бастырып, чөкөп коркуп калган кижи, оның айылдар сайын бочшёнду јургенин айылдаш јаткан улус оғдол болбой турған болзо, ол кайда ла болзо, жаңыс неме айдып турды: учуна жетире туужар керек, эмди колхозтоиг чыгар болзо, ол тушта баратам

јер де јок, ол тушта јаңыс ла јерди таштайла, көс ло жеткен јерге јуре берер керек, ненинг учун дезе, озогы јадын-јурум — ол јадын-јурум эмес.

Оның айтканын качан да полковник Марциновскийдин батальонында Серафим тайында јаңыс күн сойдурткан, алдында партизандардын отрядында ко-жо јурген нөкөрлөри, јаң билелу Шмаковтынг карындаштары јарадып турғандар. Оның айтканын бу јуукта адазынаң башка айрылган сельсоветтин члени болуп турған јиит уул Игошкин база јарадып турды. Улус колхозтоғ чыгып турарда, Павел Матвеевич учучунда кенетийнн колхоз јаар јайылып, ончо улуска бочошкөн немеди, оны колхозко алзын деп заявление берді.

Онойдо он беш хозяйство биригип алды. Олор баштап алган керектеринең туура баспас дежин бек шуужип, је аш чачып-урендеерге суресиң де суүнчилү эмес чыктылар.

Бу керектерле ко-жо Петъка ла Васька байкан керегинде бир канча кундердин туркунуна ундул салдылар. Олор Алёшиного барып јургендөр. Олор Егорго база бөркөгилеп, јобош Серафим таайдынг турумкайна кайкаждып, Иван Михайловичке сурекей ачынып турдулар.

— Онойдо до болуп турбай база, уулчактар. Улус кубулып жат — деп, Иван Михайлович газеттин чаазынына ороп алган папирозынынг ыжын буркурадып айтты. — Кубулып жат... Егорды кубулар деп оны кем бодогон? Кату, бек кижи болгон.

Бир катап санаама кирет... Эңир. Бис кандай да кичинек станцияга кирип барғаныс. Стрелкаларды уреп, крестерди уштуп, кийин јаныбыста жаткан ѡолды уреп, курди күйдүрип салғандар. Станцияда бир де кижи јок, айланда агаш. Ичкеери алдыбыста кайда да фронт, эки јаныбыста фронттор, эбиреде дезе баш-

далар. Бу бандалардың ла фронттордың учу-куйузы жок, жок то болор öйн келбес деп билдиретей.

Иван Михайлович унчукпай, кызарып ажып бараткан күннүң таңдагында күкүрттиң кара булуттары јылып келеткенин қознөк откүре күпүкчүлду көрүп отурды.

Папирозының ыжы сүри чыгыл калган јуучыл, эски бронепоездтин фотокарточказын илин койгон стене брё арапай чойулип турды.

— Иван таай! — деп, Петька оны кыйгырды.

— Сеге не керек?

— Же «эбнреде дезе бандалар, бу фронттордың ла бандалардың учу-куйузы жок, жок то болор öй келбес» — деп, Петька учунча јетире такып айдып ийди.

— Э-э... Разъезд дезе агаштың аразында. Тымык, Іас. Күшкаштар чуркуражат. Бис Егоркала эку кирлу, суркүштелип ле терлеп калган чыгып келгенис. Онон жажым блöйгө отурып алдыс. Нени эдер?

Егор айдат: «Иван таай, алдыбыста турган кресттерди уштугылап, стрелкаларды сыңдырып, кийин жаныбыстагы курдн күйдүрүп салгандар. Бис бу бандиттер отурып алган агаштардың ортозыла учунчи күнге чыгара ары-бери јуруп јадыс. Ичкеери алды жаныбыста фронт, эки жаныбыста фронттор. Ондый да болзо, бистең бىк кем де јеңбес...» — Бис јеңгерис — деп, ого айттым. — Ол керегинде кем де блаашпай жат. Же бистең броневикту команда бу түйктак чыгыш болор, та жок». Ол дезе каруузын жандырды: «Чыгып болбозыс, же не? Бистин 16-чы урелип калар — 28-чи линнида артып калар, 39-чы учунча јетире иштеер».

Ол кызыл тожуланың сабышағ сыңдырып алала, оны јыткарып, көмүрге уймалып калған, иште кийистен чамчазына калап алды. Ак-јарыктың усулүндө онон ырысту кижи жок ло жок болгондый кулемзиренеле, ганжалардың клучун, суркүшту бинканы алып, паровозтың алды жаар кирди...

Иван Михайлович ойто ло унчукпай барды. Броне-

вик агаштык аразындагы курчудан жана жаарында чыкканын Петька ла Васька учуна жетире угарга келишпеди. Ненин учун дезе Иван Михайлович экинчи кып жаар түрғен кире берген.

— Егордың балдары жана жылткай не? — деп, карыган кижи бир жанча бй откөн кийининде стененинг ары жаынынг сурады. — Ондо эки бала.

— Эки. Иван Михайлович, Пашка ла Машка. Олор жааназыла артып калғандар, олордың жааназы дезе жарығын. Печкенинг устүнде де отурза арбанар, пеккеден түжуп те алза арбанар. Оиойдо ло кере түжуне арбанар эмезе кудайга бажырар.

— Барып көрүп келер керек болгон. Ненин-нени санаңып табар керек. Жандый да болзо балдар карам — деп. Иван Михайлович айтты. Стененинг ары жаында маҳорканын ыжын буркурадып, онын мыжылдада тарта бергени утулып турды.

Васька эртөн түра Иван Михайловичле эку Алёшино жаар бардылар. Петьканы кожо қычыргандар, је ол мойногон — бош јок деп айткан.

Петькага ненинг учун кенетийин бош јок боло берген деп Васька кайкады. Је Петькадан не болгонын сураарга жеткелекте, ол сакыбай јуре берди.

Алёшиюдо олор жаңы преседательге кирдилер, је ол уйле јок эмтири. Ол суунынг экинчи жаынданын бук жаар барган.

Бу бук учун эмди жаңы блаши-тарыш бдүп турган. Мынаң озо буки бир жанча брёкөннүүг улузына ўлеп салган, букунг коп жарымызы төрменинг ээзине Петүнинде келишкен болгон. Оноң колхоз төзбөлгөн кийининде Егор Михайлов буки бастыразын колхозко алыш алган. Эмди колхоз жаңырадылган сонунда кайыла кижи азыйда блонг тургускан јерлерини шекетилеп, казнанынг акчазын уурдал барганды, районноң колхозко берер болгон блонг чабар машинаны түтгей ле бербес, блонгди колхоз бойнунынг бйунде тургузып болбос дежип турдулар.

Је колхозто арткан он беш ёрөкө улус бүкти уледжерге јопсунбей, анчадала Петунишеге оның алдында эзленген јерин бербеске тургандар. Председатель колхоз јанында турган, је калганчы ёйдөги болгон керектерге ёйрөп калған крестьяндардың көп сабазы Петунишеге болужып турдулар.

Петуний чын оның јанында, ол Москвага да барза бойуның амадузын будурип алар деп айдып, токуналу базып јурди.

Серафим таай ла жиit Игошкин правленияда отурып алган, кандый да чаазын бичип турдулар.

Бичип јадыс! — деп, Серафим таай Иван Михайловичле эзендеjип, чугулду айтты. Олор район јаар бойуныг чаазынын ийгендөр, бис дезе бойустың чаазынысты база шие берерис. Игошкин, кычыр, бичигенисти короли. Ол туура кижи, ого јарт көрүнөр.

Канайда бичилгенин олор јөптөжип турганча, Васька тышкаары чыгара јутурип, бу јуукта чоокур јусту Федъканы: «Федъка-колхоз поросячий нос» деп айткылаган јеерен уулчакты токпоктогон, Федъка Галкингө тушташты.

Федъка Васькага јилбулу көп немелер куучында. Бу јуукта Семен Загребинин мылчазы күйгени ле Семен оның мылчазын ёнётийин бртөп ийгендөр деп чертенип јургени керегинде куучындаан берди. Күйүп турган мылчаның оды арайла болзо, триер турган ла арутап койгон аш уруп салган колхозтың сарайына тийбegen.

Колхоз эмди түндө каруулчыктарды элип-селип тургузып турганы керегинде база куучында. Федъканың адазы разъездтен келеринең оройтып каларда, Федъка бойы каруулдаарга баратан, оның кийининде энэзи токпогожын алала, оны солуурга каруулга келетен.

-- Оicho керек Егордонг деп, Федъка куучынын болжотты. — Ол бурулу, бисти ончобысты оның учун

арбап јадылар. Оскө кижиңин немезин аларга слер кулуктер деп айдышадылар.

- Ол алдында герой болгон ине — деп, Васька айтты.

— Од яңгыс ла азыйда эмес, жаңтайын геройдай жүретен. Бистиг обböгöндöр оныг ондый кылынган кылышын эмдиге жетире ондоп болбой јадылар. Онын будуми ондый жудексу болуп көрунет, је нени-нени эдери гутса, көстöри жалтырап, күйүп чыгар. Айткан сөзи — аткан октый. Бүктиг аайына ол кандай турген чыккан! Олбигди кожо чабарыстар, јадаган ашты база кожо чрендеерибистер деп, ол айткан.

- Од иенинг учун ондый жаман кылык эткен болотон? — деп, Васька сурэды.

Кезик улус сууштеиг улам деп айдышат?

Сүүген кижи акча уурдабай, той эдин жат — деп, Федька бörкöl айтты. — Сүүген ле кижи акча уурдайтап болзо, ол тушта не болотои? Јок, бу керек сууштен улам эмес, је недеіг улам болгонын билбей турум... Мен де билбей јадым, беке дö улус билбес. Бисте Сидор деп аксақ кижи бар. Карыган Егор керегишиде куучындан баштазын, оны угар да кууни јок: «Бир де не ме јок деп айдат». Укпай да туура бурула береле, капшай ла аксай-аксай туура база берет. Нени де кимин ренкин-кимиренин турат, бойуныг дезе көстöринин жажы ағып ла ағып жат. Ондый аамай обböгöн. Данила Егоровичтин пасеказында иштеген. Онызы дезе ого нени де жетире бербей куурмактаган, Егор чындык суүйтеп учун, карыган обböгöнгө болушкан.

- Федька, Ермолай иенинг учун көрүнбей туру? — деп, Васька сурады. — Айса бу јыл ол Данил Егоровичтин садын каруулдабас па?

Каруулдаар. Мен оны кече көргөм, ол агаشتын аразынаң келеткен. Эзирик. Ол жаңтайын ондый. Яблоколор быжар бйгө жетире аракыдал жүрет. Яблоколор быжар бй једин ле келзе. Данил Егорович ого аракыга акча бербей жат, ол тушта эруул каруулдал турган, су-

мелу. Васька, ол сени бир катап чалканчакла сойгоны санаанга кирет ие?

— Санаама кирет, кирет — деп, јаман немени эске алынбаска, Васька каруузын мендел берди. — Федька, бу Ермолай ненинг учун иштеерге барбай, кыра да сурбей жат? Ол су-кадык, кучту ине.

— Билбей турум -- деп, Федька каруузын берди. -- Качан да мынаң озо Ермолай кызылцэрдаң качкан деп, мен уккам. Оның кийининде турмседе де бир канча бйгө отурган. Оноң ло бери ол јвантайын ондый. Бирде Алёшиноң кайдаар да јуре берер, бирде жайгыда ойто ло једиг келер. Мен, Васька, Ермолайды суубей жадым. Ол јук ле ийттерге јакшы кижи, је онызы да жаңыс ла эзирик тушта.

Уулчактар узак куучындаштылар. Разъездтиң жаңында кандай керектер болуп турганын Васька Федькаға база куучындан берди. Байкан, завод. Серёжка ла компас керегинде куучындасты.

-- Слер биске келип туругар -- деп, Васька јоптоди. -- Бис слерге келип туарыс, слер биске келип тураар. Сен де, Колька Зипунов то, база кем-кем. Федька, сен тоолоп билеринг бе?

Эмешле.

-- Бис Петькала эку база эмешле билгип жадыс.

— Школ јок. Егор борордо, школ болзун деп, ол сурекей кичееген. Эмди билбей турум. Оббёндор казырланган — школ керегинде сананғылабай да жадылар.

— Заводты тозёгилеп баңтаза, школ до тозёгилеер — деп, оны Васька токунадып турды. -- Кандай-каный јостор, тоормоштор ло кадуладар зйса болзо артын калат эмеш пе?.. Школго ондый ла коп керек эмес? Бис завод эдин турган улусты сураарыс, олор эдин берерлер. Бис бойус та болужарыс, Федька сен де, Колька да, Алеша да биске келигер. Жаңыс јерге јуулышып алала, жилбұлу нени-нени сананып таap аларыстар.

— Кем јок — деп, Федъка јопсунди. — Картошконы казып алзас ла келип баарыс.

Васька колхозтың правленинине ойто једип баарда, Иван Михайлович јок болгон. Иван Михайловичті ол Егордың туралының жаңында Пашка ла Машканың жаңында отурганын көрүп ийди. Пашка ла Машка оның экелген пряниттерин кемиргилеп, бойлорының жадын-јуруми, чугулчы жаңазы керегинде бойубобоңың эрмектерине кирижип, кожуп айдып, кәрыйганга будумчилу куучындан турдулар.

10

— Гайда, гай! Гоп-гоп! Жадын-јурум жакшы! Күн жакшы чалып жат — гоп! Цо-цо-цок! Суучактар шоркуражат, күшкештэр кожондошкылайт.

— Гайда, атту черу!

Жалтаибас, сүүичилу атту черучи Петька онойдо агашибың аразыла. Кок колдун жәрраттары жаар учуртып барадты. Оғ колунда ол бирле камчыга, бирде курч улдүге бодолып турған тарыска, сол колунда дезе бөрүкке ороп койғон компас, бүгүн оны сугуп салар керек. Эртең дезе ундучак Василий Иванович амыраган таңкак жыгылган ағаштың жаңынан Васька ла эку оны айдыжы јок бедиреп таап аларлар.

— Гайда, гай! Гоп-гоп! Жадын-јурум жакшы! Василий Иванович — жакшы! Байкан — жакшы! Завод — жакшы! Ончосы жакшы!

— Тур!

Бойы ат, бойы мылтық-јепседду атту черучи болуп турған Петька корчок тазылга будурилип, олонгнин үстүнен учка-башка барып түшти.

— У-у, көрмөс, будурилип жадыг! — деп, мылтық-јепседду атту черучи-Петька, ат болуп турған Петьканы арбады. — Камчыла изндил ийер болзом, сурнук-пес эдинг.

Ол тура јүгүрүп, туунти сууга уймап алған колун арчып, айландыра аյқтады.

Ағаш койу ла бийик болгон. Јаан, бийик, карыган кайындардың баштары кыймык јок јажарыжып турдудар. Төмөн серуун ле бурунгүй болды. Јердин адарулары усту чобураланып, кабортозы чирип калган аспактың тазылының јанында күүлөжип турдулар. Мешкеле, изип калган јалбырактарла, ыраак јоктогы састьынг чыгыла жытанат.

Гайда, гай! — деп, мылтык-јепседу атту черүчи-Петъка, ат болуп турған Петъкага чугулду кыйғырды. — Оскб јерге једип келген!

Чылбырын сол јаны јаар тартыш, ол туура, тон јаар јүгурди.

«Јадын-јүрүм јакшы — деп, мылтык-јепседу јалтанбас атту черучи - Петъка кавалап санаанды. — Эмди де јакшы. Чыдан келзем — онон до артык болор. Јаанап келзем — чын атка минерим, учуп мантазын. Чыдан келзем — автопланга отурарым — учсун. Чыдан келзем — машинаның јанына туарым — күүлөзин. Ырактага ончо ороондордың откуре маңтадып ла учун чыгарым. Йууда башталкы командир боловым. Кейде башталкы летчик. Машинаның јанында — башталкы машинист. Гайда, гай! Гон-гоп! Тур!»

Чалынду, јарык сары чечектүү кичинек чичкечек ағычак оның алдында суркурап јатты. Мындый ағычак оның јолунда јок болор учурлу деп, Петъка санааркап эске алынала, көрмөстинг эдү оны байла, оның бараткан јерине апарбай, ойто ло б скб јерге јетирип келген болор деп шүүнди.

Ол састьы эбире базала, кандый јерге једип келгенини билип аларга токунап болбой айландыра айқтап, жалтамчылу араай базып баратты.

Ол канчыла кире оног ары баратса, оның асканы ого там ла јарталып турды. Оноң улам јадын-јүрүм ого кажы ла алтаминың бажында там ла кунукчыл ла карапгүй болуп билдириет.

База бир айланыжып турала, ол оноғ ары кайдаар баратаның чек билбей, токтой түшти, је талайчылар ла јорукчылар компастың болужыла јолды чын таап алыш турганын бу ёйдө эске алынды. Ол компасты кепказынаң чыгарала, тууразындагы кнопкага базып ийерде, жайымдала берген стрелка каартып салган учула Петька барбаска турган јер jaар көргүсти. Ол компасты силкиди, је стрелка көргүсken ле јер jaар көргүзип турды.

Ол тушта Петька компәс артык билер деп сананып баратты, је удабай чамча јыртпай канайып та ёдул болбос койу аспагаштарга једип келди.

Ол эбнре базала, ойто ло компас jaар көрди. Је стрелка оны ёчошкөнду неме чилеп сас, эмезе чет агаш, эмезе кижи ёдул болбогодый јаман јер jaар ийин турды.

Ол тушта чугулданып ла коркуп калган Петька компасты кепказына сугала, бастыра талайчылар ла јорукчылар кара учту стрелка көргүзип турган јер jaар баргылаган болзо, ончолоры ёлгүлөп калар эди деп тың сезининп, эбнреде аյктап басты.

Ол узак басты, онон калганчы эл-арганы тузала-нарга, чике айтса, тың багырып ийерге турала, је бу ла ёйдө агаштардың ортозындагы ачык јер ёткуре ажарга жабызай берген күнди көруп иди.

Кенетийин бастыра агаш ол jaар сырангай ла ого таныш јаныла бурула бергендий болды. Бу, байла, ажып бараткан күнге жарт көрунип туратан Алёшиноның церквенинг куполы ла крести көрунип туратанын эске алынган учун, онайдо боло берген боловор.

Эмди ол Алёшино оның турган јеринен сол јанында эмес, он јанында, Кок кол дезе оның кийининде деп ойгодоп билип алды.

Мының кийининде агаш ого таныш болуп билдири-ди, булгалып калган агычактар, саастар ла јуукалар бойлорының алдында жаткан јерлери зайынча санаада бек јада бердилер.

Үдабай ол кайда турганын биллип алды. Бу разъездтең ыраак болгон, је Алёшинодонг разъезд јаар барган оруқ ѡлдоң ыраак эмес. Ол оморкоп адына минесокты, је кепетийин тым турат тужуп тыңгдай берди.

Ыраак јоктоң ого кожон угулды. Бу кандый да саң башка, учуры јок, тың эмес ле уур кожон болды.

Мышыңдый кожоң Петъкага јарабады. Петъка коркуп, айландаира аյыктап, атты камчылап ийелс. бурункүйдең, каранкуй агашын аразынаң ла кайкамчылуу кожонгөнгө таныш оруқ ѡол, разъезд ле айылы јаар майдадарга бўди келиштирип турды.

II

Алёшинодонг јанып келеткен Иван Михайлович ле Васька разъездтеги күзүрт табышты јетпей јуруп угуп ийдилер.

Олор кобудак чыгып келгилейле, товарный вагондор ло платформалар туйук јергес толуп калганын көрдүлөр. Оноң ыраак јок јerde, бир јурт кирелу боро байкандар турдулар. Оттор күйуп, јорукта јурер кухня ышталып, оттогы казандар бартылдап кайнайт. Аттар киитегилейт. Ишчилер платформалардағ тоормоштор, јостор ло кайырчактар, чанактар, комут-үйген, таарлар шакпышражып тужургилейт.

Иштеп турган улустың ортозыла ийдижил өдөлө, аттарды айыктап, вагондор, байкандар ла јорукта јурер кухня да јаар карал көрбөлө, Васька ишчилер качан келгенин, керек канайда болгонын, бу Серёжка от саларга чырбагалдар тажып, байканиның јанында айланыжарда оны ненинг учун бир де книжи арбабай, оноң кедери сурбей турганын Петъкадан сурап угарга, оны бедиреп барды.

Је јолой Петъканың элези јолугала, — «Ол шиле-мир» эртс турадаң ала кайда да јуре берген, ажанарга да јанбаган — деп ого каруузын чугулданып берди.

Бу керек Васьканы бош кайкадып, бўркотти.

«Бу Петькала не болуп јат? — деп, ол сананды. — Мының алдында откөн күн кайдаар ла јуре берген, бүгүн база. Бу Петька кандый сумелу! Үнчукпас, бойы дезе билдирибезинең кылышып јурет».

Петьканың эткен кылыхып сапанып, оны сүрекей жаратпады. Кенетийин Васьканың сапаазына мывдый шуулте кирди: бу нырётканы Серёжка да эмес, Петька бойы балыкты улешпеске, ёскो јерге тургузып койоло, балыгын эмди түйказынаң алыш турган болбозын?

Бир каша күн мынан озо Петька оны јөнгөзине кадар аларга јурген деп төгүндөгөнин эске алынган кийинде, Васька онон тың серене берди. Чыныи айтса, ол ондо јок болгон.

Эмди бойуның серенгенине буткен кийиншиде Васька Петьканы кату шылаар, не-не болзо, онон ары онойдо этпегедий элип, оны токпоктоор деп, бек сапанып алды.

Ол айылы јаар јанды, адазы ла энези не де керегинде табынту тартыжып, керижип турганын сенектенле угуп иди.

Чугулданып калган ада-эшезинең ого не-не база једишпезин деп јалтанып, ол токтой тужеле, тыңдай берди.

— Сапанып та аларга бергилейтеп болзо. Мен картошконы экп катарап коп отургускам, уч грязда огурчын. Эмди тегин јерге урелер бе?

— Сенинг сагыштуунды! — деп, Васьканың адазы бёркөп турды. — Сакып отуратандар ба? Катеринаның огурчыны јаанап быжарын. Вагондордогы немелерди тужуретеп јер јок, ол дезе огурчын ла огурчын! Катя, бу сен кандый каткымчылу кижи? Тура тапчы, пеккези де коомой деп арбанган, эмди дезе ого тура ачу боло берген. Ооткулагай. Керек беди, кайдалык!

«Огурчындар ненинг учун тегин јерге урелетен болотон? Кандый вагондор? Тураны кем ооткой не?» — деп, Васька коомой неме сезип, тура јаар кирди.

Онын бу укканы завод төзөор деп, баштапкы катап

үкканынай артык кайкатты. Олордың будказын оодорлор. Оның турган јеринде туралар эдерге агаш коштогон вагондор јуретен экинчи (булушчы) ѡол Элерлер. Јолды кечири кечестен јерди боско јерге коччурлер, оның турган јерине олорго тура тударлар.

Сен бойун да бодозонг, Катерина -- деп, Васьканың адазы айдып турды, — биске ондый тура эдин берер деп турунг ба? Эмдиги каруулчыктарга ийттердинг уйазындый конгдой эдетен озогы бай эмес. Биске ичи јарык, кең эдин јазап берерлер. Клики суунер учурлу, сен дезе... огурчын ла огурчын!

Энэзи унчукпай туура бурула берди.

Бу ончозы табынча белетенип, ончозы кенетте эмес болзо, ол чирип калган эски, тапчы туралы бойы да жайлайдып берерге јопсунер эди. Же эмди ончо немелер эбиреде сурекей турген эдилип турганы коркуудып турды. Керектер көсөн дөйнүүбес ээчий-теечий турген бүдүп те турганы оны коркуутты. Разъездтиң улусы тым јуртаган. Алёшиноның улусы тымык јуртаган. Кенетийин кандый да толку учу-учунда ыраактай бого до једип келеле, разъездке де, Алёшиного до табаргандый болды. Колхоз, завод, буунты ла јаны тура... Бу ончозы јаигы неме болгон учун, оның јанғызы ла тургени кайкадып, улусты керек дезе коркуудып та турды.

Чын ла артык болор бо, Григорий? — деп, эне зи бёркүп, алзатып калган сурады.—Жаман да, јакшы да болзо, бис јатканыс. Кенетийин коомой боло берзе?

-- Болор сеге — деп, Васьканың адазы ого јопсүнбей турды. Тегин јерге куучындаарга болор, Катя... Уйатту. Нени калырап турганынды бойун да билбей јадынг. Ончо немени коомой болзун деп эдин турган ба? Сен оның ордуна Васьканың кеберин көрзөнг. Шиллемир оозын кулагыша јетири ачын алган туку ол туру. Бойы кичинек те болзо, јаманды, јакшыны ондол жат. Ондый ба, Васька?

Же Васька каруузына нени айдарын билбей, унчук пазынанг јаныс ла бажын кекип ийди.

Жаны көп шүлтөлөр, жаны суректар, оның амыры жок бажында кайнап турды. Ол энэзи чилем оқ керектер кандың түрген бүл турганына кайкайт. Же керек мындый түрген бүл турганы коркутпады, ол оны ыраак ороопдор жаар сурекей түрген майтап бараткан түрген жорукту поездтің жилбиркедіп турды.

Ол сарайга барада, койдуг терезинең эткен жылу кыска тоннуй алдына кирип алды. Же оның уйқузы келбейт.

Узуги жок тужуре таштап турган јостордың табышы ыраак шың угуялып турды. Ары-бери жорукта јуретен паровоз күйлей. Табарыжа сөгулышып турган буферлердин кыныраганы ла стрелочниктің сығыртыжы жалтамчылу угулат.

Тураңың жабынчызының сынып калган јозун өткүре Васька кара көк айас төгериппен үзүгін ле жаркынду уч жылдысты көрүп жатты.

Жаңыс ла бйдö мызылдашып турган жылдыстар жаар көрүп, адазы жадын жүрүм жакшы болор деп аланзу жогунаң айтканын Васька әске алынды. Ол тонго ононг тың оронши алзла, козун жумуп санаиды: «Ол кандың жакшы болгой не?» —ненинг де учун кызыл толукта илип койгои плакатты әске алынды. Мылтытын бойуна жаба тудуп алган, бийик сынду, талалу, жалтансас кызылчеручи столмоның жанында, ичкееси курч көрүп турган. Оның кийин жанында саргара быжа берген бийик, койу арышту, эбиреде чеденделбекен чечеги жайылып калган садту. Алёшиного түгей эмес, элбек, жайым, жараң жүрттар турган жажыл жалан көрүнет.

Жалағының ары жанында, жаркынду күннүнг чике тийин турган чогуның алдында жаан заводтордың трубалары тургулайт. Жалтырап турган көзинөктөри өткүре колесолор, оттор ло машиналар көрүнгилейт.

Бастыра ла жерде улус омок, суунчилу. Кажы ла кижи бойуның ижин будурет — жаландарда да, журт-

тарда да, машиналардың жаңында да. Кезиктери иштеп жат, кезиктери иштерин божодоло, амырап жадылар.

Павлик Припрыгинге эмеш жүзүндеші қандай да кишинек уулчак, жағыс ла ондый тыңг үймалбагаш, бажын қаңкайтып алган, узуи дирижабль бир кеминде түрген учуп бараткан тенгери жаар жилбулу аяқтап турды.

Бу каткымчылу будушту уулчак, ого, Васькага, жүзүндеш болбой, Павлик Припрыгинге будуштеш болгонына Васька жаантайып эмештег күйүнүп жүретен.

Је плакаттың экинчи толугында — сурекей ыраакта, ол жаңында, кайдаар қызылчеруучи курч көрүп турған ыраак ороондо—жаантайын Васьканы чочудып туратан қандай да жарты јок неме журап койгон.

Ондо кара көләткөлөр көрүнүп турды. Ондо чугуду, жаман жүстердин сомы көрүнет. Сырангай ла кем де жаман көстөриле оноң көрүп, қызылчеручининг жүре берерин ле туура буруларын сакып турғандый болды.

Керсу ле токуналу қызылчеруучи кайда да барбай, туура да бурулбай, сырангай ла көртөй жер жаар курч. чике көрүп турғанына Васька сурекей сүүнип туратан. Ончозын көрүп, ончозын ондол туратан.

Васька уйуктап барадарда каалга калт эдип, турага кем де кирди.

Бир минуттың бажында энези оны кыйғырды:

— Вася... Васька! Сен уйуктап жадың ба?

— Јок, эне, уйуктабай жадым.

— Бугун сен Петъканы көрдүң бе?

— Жаңыс ла эртен тура көргөм, база катап көрбөөм. Ол сеге не керек?

Бу жуукта энези келип барган. Түштег озо жүре берген, эмдиге жетире јок ло јок деп айдат.

Энези жүре берерде, Васька токунабай барды. Петъка түнүле базып жүрерге сурекей де жалтанбас эмезин билип, оның сурекей жакшы эмес нөкөри кайда барганын ондол болбой турды.

Петъка айылына орой жаңган. Ол фуражка јок кел-

ди. Үйілганына оның көстөри қызырып, же жаңы күрғап калған. Оның сурекей арып-чылап калғаны көрүннеп турған, оның учуу энезинин арбыжын токуналу угуп алала, ажанарынан майноң, унчукпазынан јуур-канинг алды жаар кирди.

Ол удабай уйуктай берди. Же уйкузы токуналу эмес болгон: ары-бери аңданып, онтоп, нени де куучында турған.

Ол энезине аскам деп айдарда, энэзің оғо буткен. Васькага онойдо ок айдарда, Васька оғо тың ла бут-пен. Азып жүрерге кайдаар да барып, эмезе пени де бедиредер керек. Ол кайдаар ла не керектү барып жүргөнин Петъка айттай, кандый да жарты јок неме куучындаарда, оның төгүндөннөп турғаны Васькага жарт көрүнгө берген.

Же Васька оның төгүндөп турғанын илезине чыгарга турарда, ончо ло немеден актанып чыга беретен Петъка керек дезе актанбай да турған. Ол жаңыс ла козуле тыңыда тишилдедип туура бурула беретен. Васька Петъкадаң жартын туней ле угуп болбозын билип, Петъка кандый да сан башка, сумелү нокор деп тыңг сереенип, сурабай барды.

Бу ёйдо геологтор онон ары, Синявка сууның бажы жаар баарга, байканын түргүлөп шыйдындылар.

Васька ла Петъка кош тартар аттарга немелер коштоорына болужып турдулар. Жолго атанарага ончозы белен болордо, Василий Иванович ле узун сыйнду кижи—уулчактарла, агаң аразында јүретен болушчыларылаjakшылажып — айрылыштылар. Олор разъездке јук ле жайдың учы жаар келетен болгон.

— Уулчактар, — деп, Василий Иванович калғанчы катап сурады, — компасты слер бедиреп јурбедигер бе?

— Петъканың ла учун — деп, Васька каруузын

берди. — Баралы, баралы деп озо баштап ол бойы айткан... Качан мен јопсуне береримде, ол барбай чиреже берген. Бир катап айткам — барбаан. Экінчи катап айткам — барбаан. Опойдо ло барбай јуруп калган.

— Бу сен канайтын? — деп, Василий Иванович Петьканың бедиrep барага тың јилбиркегенин эске алышын кайгады.

Бу ёйдө агашка буулап салған кошту аттардың би-рүзін чечилип, чілкесе жолло кашпаан болзо, уйалып тымың берген Петька каруузын канапда берері ле керектенг канайда уштулып чыгары јарты јок болгон. Ончалоры ат Алёшино јаар јуре бербезин деп оныла суруштилер.

Петька камчыла изиттирип ийгендій јырааларды откуре, чалынду бұқти кечире аттың кийиннен југурди. Ол бастыра бойы балкашка уймалып, чамчазының әдепі јыртылып, аттың жолун түн алып, оруқ жолдун жаңында оның чылбырынаң ала койды.

Качан ол чиренин турған атты јединип, тынастап турған Василий Иванович жедіп келерде, оның костори суркуражып, ыраак јорукка атанып жаткан јакшы улуска болужын жетпрегенине оморкогоны ла суунгени көрүніп турды.

17

Jaғы тураны учунан жетире эдерге жеткелекте, жук ле оның такталарын салып, көзіңктін рамдарын тургутып баштаарда, экінчи темир жолды грядалардың үстүле салып, эски чеденди антарын, одун салатан сарайды иіде салып, эски будканың стенелерин оодорын баштай бердилер.

— Је, Катя, — деп, Петьканың адазы айтты, — бүгүн көчбристер. Эжигин ле көзіңктөрин бис ондо до тушта эдіп божодып ийерлер. Мында сакырыга келишпей жат.

Ол тушта туунчектер буулап, кайырчактар, матрацтар, көштөр лә какпыштар чыгарып таңдылар.

Бу мыны бастыразын абраға салдылар. Манька деп эчкини кийин жынына буулайла, жыңы јерге көчуп бардылар. Адазы божжо тутты. Васька көрсөннөл күйдүретен лампа ла оодылчын шили колпак тудунып алган. Энэзи чечектери жайылып калган гераньду балкаштынг эткен горшокты чеберинеиг бойуна жаба тудунып алган.

Јортор алдында ончолоры эрик јокто кайра көрдүлер.

Ишмекчилер кара-сары, эски турасакты бастыра жынынг курчап ийдилер. Туранынг жабынчызынынг устунде малталар токулдап, кодорып турган татап калган кадулар кызыражып, баштапкы ла кодоргон јостор јерге уур келип туштулер.

Сыншылай да, күйлүп турғансыз — деп, энди туура бурулып, бажын төмөн бөкөйттүп айтты, — от јок, је эбиреде брүттоги немедий.

Удабай Алёшинондоң бир уур балдар йүсүрип калдилер. Федька, Көлька, Алёшка баша ганыш эмес эки бала -- Яшка ла Шурка.

Экековатор көрбөгө жалағга барып јургендер, тоормоштордон эткен шпунталарды јерге кийдире кадап турган буунтыга барып, учу-учунда сууга эжинерге бардылар.

Суу јылу болгон. Эжингилеп, суула чачыжып, Федька суунынг тубуне чөгө береле, сакыбаан жынынаң онынг будунынг ала койордо коркушту тынг багыра берген коркунчак Шуркага каткырыжып турдулар.

Онынг кийининде жаратта анданылап, алдындагы ла эмдиги керектер керегинде куучындаштылар.

Васька, деп, Федька чалкайто жадып алган, тегерик чокур јузун күннөнг алаканла бөктөп сурады, -- пионерлер дегенин ол не? Олор ненинг учун жаантайын көжө јургүлеп, барабандар согуп, трубала ойноп жадылар? Пионерлер уурданбай, бөркөшпөй, согушпай база онон до боско жаман кылыхтар этлей жадылар деп бир катап адам кычырган. Олор не, агаруларданг ба?

— Јок... агарулар эмес — деп. Васька алғанзыды.

Мен былтыр таайымга барып јургем. Оның уулы Борька — пионер, ол менинг јиткеме эки катап јудуруктаган. Сен дезе согушпай јадылар деп айдып јадын. Үулчактардый ла уулчактар, кызычактардый ла кызычактар. Озуп чыдай бергилезе, комсомолго кирерлер, оның кийининде Кызыл Черуге баарлар. Мен дычыдай берзэм Кызыл Черуте баарым. Мылтыктай алала, каруулдаарым.

— Кемди каруулдайтанды? — деп. Федъка ондободы.

- Канайып кемди? Оичолорын! Каруулдабас болзо, ак бандалар јуулу табарып келер, бистик бастыра үүсүндөрдү јуулап алар, Федъка, ак черу дегенин мен быларым, меге Иван Михайлович ончозын куучындап берген. Актар дегени — јузун-јуур каандар, јузүн-базын садучылар ла кулактар.

— Даани Егорович кем? — деп. унчукпазышынгү турган Алёшка сурады. — Ол кулак. Оидын болзо, ол база ак черуден бе?

Оидо мылтык јок — деп. Васька каруузын биркапча сананып турзала берди. — Оидо мылтык јок, јук ле шомпол бар.

— Бар болгон болзо? — деп. Алёшина токтобой сурал турды.

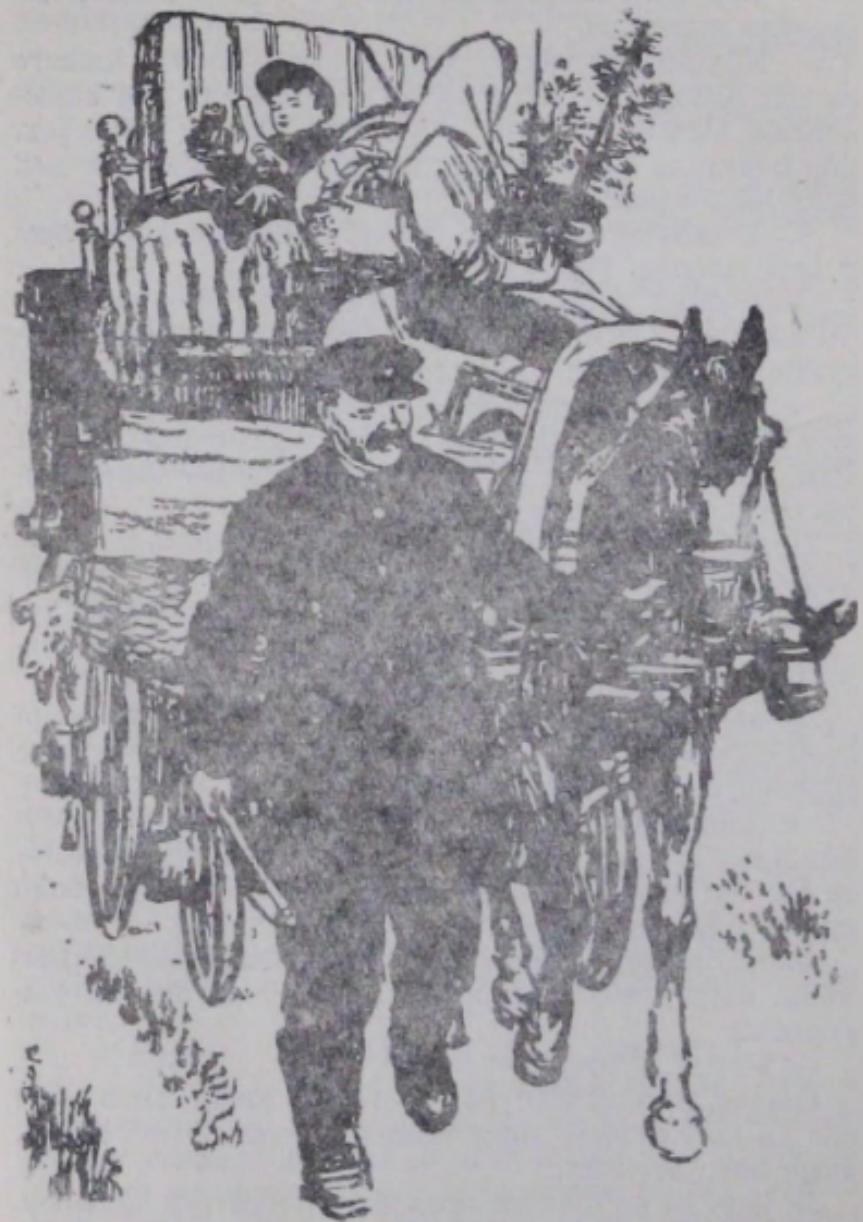
— Бар болжо, бар болзо! Мылтыкты ого кем садатан? Мылтыктарды ла пулемёттордөк алартын да турган киңиге садып жат па?

Биске де сатпаастор эди — деп. Алёшка јонечинди.

Биске сатпаастар, ненинг учун же бисе жаш. Даани Егоровичке дезе кичинек деп сатпаган эмес. Сакыгар, школ болзо, ол тушта ончозын билип аларыгар.

Школ болор бо? — деп. Федъка алғанзыды.

— Кыйалта јок болор — деп. Васька будумчилип турды. Слер ол неделеде келигер, бис ончобыс јуулыжып алыш, инженерлердинг жаңына барада, школ эдерге жакару берзин деп сураарыбыстар.

— Сураарга кандый да уйатту — деп, Алёшка ийндерин кызынды.

— Кичинек те уйатту эмес. Онызы јаңыс кижиғе уйатту. Кандый сагышту кулук табылган деп айдыжарлар! Ончобыс барзас, ол тушта бир де уйат јок. Мен бойум да барып сураарым. Неге коркуйтан? Ол согуп ийер эмес?

Алёшиноның баллары барага тергендилер, Васька дезе олорды уйдежерге шуунип алды.

Олор оруқ јолго чыгып баргылайла, Петьканы жаруп ийдилер. Ол мында, байла, балдарга јууктайын ба, јууктабайын ба деп, узак сананып отурган болгодай.

— Петька, биселъ кожо барагы — деп, јаңыскан ойто келерге күчсүнүп турган Ваєкка сөстөйн. — Барагы, Петька. Бу сен не мындык кунукчыл? Ончо балдар суунчилу, ол дезе кунукчыл.

Петька күн јаар көрди, је күн бийик болгон, ол бурулу кулумзиренеле, јопсунди.

Олор эку јанып келеделе, Данил Егоровичтин хуторынаң ыразак эмес бозуп турган бийик дубтың төзүнде Пашка ла Машканы көрүп ийдилер.

Бу кичинек балдар јажыл төстөктин устунде отургылан алған дубтың былтырты урнандарни јерден тергилеп турган болгодай.

— Олор јаар барагы — деп, Васька айтты. — Отурып, амырап, эмеш каткырып аларыс.—Барагы, Петька! Бу сен кандый кыймыктанар-кыймыктанбас боло берген. Айылынга једерге ороитыбазын ине.

Олор балдарга кийин јанынан араай једип баргылайла, олорго торт тамандап јылыхып, чугулду ыркындылар.

— Рррр.... Рррр....

Пашка ла Машка тура југургилеп, онон керек дезе кайа да көргүлебей, колдорынан тудуныжып алала, качып элес эттилер.

Же уулчактар олорды озолойло, јолды түй алдылар.

— Кандый тың коркуттыгар! — деп, Машка көзу не толуп келген жағын арчып айтты.

— Слер не деп бододыгар? — деп, Васька онойдо коркудып ийгенине суунип суралы.

— Бис — бору деп бодогоныс — деп, Пашка каруузын берди.

— Эмезе айу деп бодогоныс — деп, Машка кожуп айдала, кулумзиренип, бир ууш чохогайды уулчактарға берди.

— Бис оны кайдаres? — деп, Васька мойноды. — Слер бойугар ойногор. Бис жанап калганыс, ол биске ойун эмес.

— Сурекей жақшы ойун — деп, Машка каруузын берди. Дұбынгү урендерін Васькага ненинг учун ойун эмес болғонын бир де онғдол албай, суунчилу каткырды.

— Слердинг жаанагар арбанып жат па? — деп, Васька сурайла, сакыбаган жаңынаиг кату кожуп айтты:

— Слерге ондый керек. Нешінг учун дезе, слердинг адагар — уурчы.

— Васька, онойдо айтпа! — деп. Петъка эрмекке киришти. — Олор кичинек ине.

— Іе кичинек болзо не? — деп, Васька кандый да чугулданып, онон ары айдып турды. — Уурчы, уурчы ла болуп артып калар. Пашка, слердинг адагар уурчы болғоны чын ине?

— Васька, токтозонг — деп, Петъка жаңынан сурады.

Васьканыг кату эрмегине эмеш коркугылай берген Пашка ла Машка, унчукпазынаиг улур-дедир көруштилер.

— Уурчы — деп, Пашка араай жөпсүнди.

— Уурчы — деп, Машка такып айдала, жылу кулумзиренді. — Жаңыс ла ол жақшы уурчы болғов. Жаңабыс жаман, чугулчы, ол дезе жақшы... — Оноғанын бу ойдö эмеш тыркырап, ол үшкүрди, оның жаңы чанкыр көстөри үлүп ле кунукчылду боло берди, уушта-

нып алган кичинек сабарлары ачылып, эки јаан чочогай јымжак блёгнинг устуңе араай тушти. -- Бистинг адабыс кайдаар да бистен ыраак јуре берген.

Кандый да санг башка, тың эмес кыйги Васьканың кийин јанында угулды.

Ол кайра көргөжин, Петъка бажын јыды жарашиблоғнинг ортозына сугуп алала, арық јарышдары тыркыражып табыш этлей өксөп ыйлат жатты.

13

Јаантайын уулчактар амадап санаатан ыраак ороондор ады јок 216 номерлу разъездке там ла јууктап келетти.

Јаан вокзалдарлу, јаан заводторлу ла јаан тураларлу ыраак ороондор әмди кайда да, је сүрекей ыраак јок болды.

Турген јорукту токтой түшлес поезд алдындагы ла айынча токтобой өдöt, је улус тартып јурер тортон экинчи ле почто тартар јирме тортунчи токтоор болдулар.

Завод эдерге оролор казып салган јерде бир де пеме эдинбеген, је ондо јустер тоолу ишчилер кыймыра жып, уредип койгон алмыска будуштеш санг башка машина-экскаватор кыјырап, темир оозыла јерди кемирип турды.

Аэроплан фотосъёмка эдерге ойто ло учуп келди. Кунуң ле сайын боско барактар, складтар ла мастерскоодар будер болды. Кинопередвижка, вагон мылча, вагон-библиотека једин келдилер.

Радиолор куучындагылай берди, калганчы учундук мылтык - јепсөлдү Кызыл Черунинг часовойлоры келгилейле, бойлорының јерлерине унчуқпазынаиг тұра бердилер.

Васька Иван Михайлович јаар барадала, бу јуукта ла олордың эски туразы турған јерге токтой тушти.

Оныг турган јерин јаңыс ла шлагбаумынг арткан столмолорынаң бодолдолп танып, ол јууктай базып аյытады, бу јакшынак рельс өдötön јerde Иван Минхайлович деп јеерен кискеле кожо јаантайын јылынып јадатан пекке турган эди. Эмди оныг ордун рельс өткөн толукка тургускан болзо, ол темир јолды кечире крестей тура бербей кайтын.

Ол айландаура аյытады. Олордын маалазыныг ишиле товариый вагондор ийдип алган эски паровоз күүлеп, ары-бери јылып турды.

Оодулган огурчындарлу грядкалардын изи де артпаган, ё неме керектебес картошқо темир јолго төккөн кумакты да, сай таштарды да, бткуре тозунду бурлениле јакарып турды.

Былтыр јайыда мында не де јок, тым болгонныи зеке алынып, ол оноиг ары басты. Каа-јаада јатыс ла каастар қаактажып эмезе армакчылан койгон эчки темир күзүгүзин шыңырдын ла суу аларга келген ун улустардын көнөктөри калыражын турганы угулатан. Эмди дезе...

Тымык деп сууныг јарадына јаан тоормоштор кадап турган уур токпоктор алыс курсудалеп турды. Түжүрип турған рельстер кулурежип, устардын узанатан јеринде маскалар токулдан, таш оокточы машиналар пулемет чылап узуги јоктоғ таркыражат.

Васька вагондердин алдыла өдө коноло, кенетийин Серёжкага учурады.

Клейге уймылтып калған Серёжка колдорында көлөвөрөг тудуышп алган, суркүшту күрөн кумак төгүлип калған блöгнөиг нени де бедиреп турды.

Ол байла узак бедиреген болгодай, не дегежин будужи кунукчыл болы.

Васька блöг јаар кöröлө, аярыбас јанынаң Серёжка јылыйткай немени кörüп ийди. Бу ойуктар уйтейтен темир брүм болгон.

Серёжканыг оны кöröр аргазы јок болгон, ненинг

учун дезе, ол Васька турган шпаланың ары јанында жаткан.

Серёжка Васька јаар көрлө, бөкөйинп, ойто ло бедирей берди.

Васькага Серёжка бир эмеш тыңзынганду ла электегенду көргөн болзо, Васька оны тунге јетире бедиреп салала, бойы јуре берер эди. Је Серёжканың кеберинең ол бир де неме сеспеди. Ишке керектүү јепселин јылыйтала, ал сагышка тужуп, тегин ле јерге темей бедиреп турган кижиинин кебериндий кеберлу болгон.

— Сен ёскö јерден бедиреп јадың — деп, Васька эрик юкто айда салды. — Сен кумактаң бедиреп јадың, ол дезе шпаланың ары јанында јадыры ине.

Ол перканы алала, Серёжка берди.

— Ол оноор канайып тушти ие? — деп, Серёжка кайкады. — Мен југуруп барадарымда, ол менен уштала оноор чарчай берген эмтири.

Олор эптү-јопту куучындажарга белен болгон, је азыйдаиг бери улайла ёштöжип келгендөрүн эске алышытап ийсле, уулчактар кабактарын түтүгилеп, бойубойлорын шильтеп кörдүлөр.

Серёжка бир эмеш јаан да, бийик төттадаркаң та болгон. Ол јеерен чачту, кургул шулмус көстү ле бастыра бойы кандый да ээлгир, јылбыркай ла јеткерлү будумду болды.

Васька байалгак, керек дезе оноиг кучу де болордон маат јок. Ол бажын эмеш туура эдип алган, эптү-јопту јуре берерге ле согуш та болзо, оның ёштузиненг ого кандый да болзо коп једижерин билип та турган болзо, согужарга да белен турды.

Эй, уулчактар! — деп, платформада турган кижи кыйгырды, ол механический мастерскойдо шильтеп турган устардың јааны болгонын уулчактар танып ийдилер.

— Бери келзегер де! Эмеш болужыгар.

Эмди нени эдетеин талдаар ой јок ло согушты

баштагылап иізе, мастердинг айбызын будурбеске келижер деп уулчактар ондогылап, жудуруктарын ачып, кошту ачык платформалар жаар түрген чыга бердилер.

Ондо жерге эп жок тужеле, оодылып калган темирлү эки кайырчак жатты.

Кичинек ле жаан, кыска ла узун, чичке ле јоон гайкалар, таардан мырчактар төгүлгендий, кайырчактардан төгүлип, платформанынг устуле тоголоныжа бердилер.

Уулчактарга алты таар бердилер — кажызына ла үч таардан — гайкаларды сортторы зағынча сортоп салыгар деп сурадылар. Бир таарга — механический гайкаларды, экинчизине — газтардың, учунчизине — метровыйлардың.

Олор сүрекей түрген иштеп бойу-бойлорыла соғушпай, кажызы ла мөрбйдо баштапкы жер аларга куунзегилеп турганы бир де жабызабай, там ла тыңып турды.

Олор иштенип турганча, платформаны ийдип, бир жолдоң база бир јолго көчургилеп, колбудан алыш, кайдаар да ойто ло колбол турдулар.

Бу ончозы, анчадала вагон колбоштыраачы Семен уулчактар ары-бери жорукта јүретен составка баштактанарга чыгып алган деп бодойло, чыбыктап ийерге саңнганы суунчилу болуп, је олор иштенип тургандарын көрүп ийеле, арбанып, платформанынг тепкижи-ненг туже калып ийди.

Олор ишти божодып салдыбыс деп мастерге айдарда, мастер байла, уулчактар гайкаларды жаңыс жерге бастыразын ылгабай чогул койгондор болор деп бодогон, нениң учун дезе, олор сүрекей түрген божодып ийгендер. Је уулчактардың бойу-бойлорыла мөрбйлөжип, кажызы ла женг аларга куунзегенин ол билбegen.

Мастер грузчиктер экелген таарларды ачып, гайкаларды ого канайда керек болгон аайынча ылгап салганнын көрөлө, сүрекей кайкады.

Ол олорды мактайла, олорго мастерскойго журуп,

күчтери јеткенче нени-нени эдерге болужып эмезе не-
гэ-неге уренип алгылаарга јобүн берди.

Олор айылдары јаар суунчилу, узактаң бери јак-
шы најылардый, кажызы ла бойуныг баазын јакшы
билип, јанып бараттылар. Васька компасты сен алғант
ба деп Серёжкадан сураар тушта бёркөштиг көзек ле
ўйго јалбыштаныш чыккан чедиргени ойто ло јалбыш-
танарга белен болды.

Серёжканың кабактары јуурылып, колдорының са-
барлары бүктелижип, је оозы кулумзириенин турды.

— Компас дейзинг бе? — деп, ол сойдурганын эске
алынып, чугулду сурады. — Компас кайда болгоныш,
слер артык билереер. Слер оны бойоордо бедиреп кор-
гон болзоор...

Ол база нени де кожуп айдарга сананган, је бойун
тудунып, унчукпай кабагын јуурды.

Онойдо олор бир канча алтам бардылар.

— Сен, айса болзо, бистинг нырётканы да албагам
деп айдар эмежин бе? — деп, Васька Серёжка јаар
тууразышанг көруп, будунбей сурады.

Албагам, — деп, Серёжка мойноды. Онын чы-
райы эмди сумелү-каткымчылу боло берди.

— Канайып албаган? — деп, Васька бёркёди. —
Бис сууныг тубунен јоктол бедирегенис, бедирегенис,
ол дезе јок ло јок. Ол кайда барган болотон?

— Ондый болзо, коомой бедиреген эмтиришгер. Слер
јакшы бедиреп көрүгер. — Серёжка каткырды, онон
Васька јаар кандый да саң башка ла кижи булгаар јак-
шы күүндү көруп, мынайда кожуп айтты: — Олордо,
байла, балык толтура тыгылып, онтогылап јаткан бо-
лор.

Эртенгизинде Васька сары таңла «кискезин» алып
алала, Серёжканың айтканына сүрекей де бүтпей суу
јаар барды.

Ол «кискени» суу јаар ўч катап таштаган, суреле
куру болды. Је төртүнчизинде буучак тынгый берди.

«Оныг албаганы чын эмеш пе?» — деп, Васька билүкту нырётканы суудан чыгара тартып, сананды. — «Албаган эмей а.. бу, бу ла... Бис дезе... Эх, тенектер!»

Обруп эткен нырётка сууныг устунде көрунүп келді. Оныг ичинде не де кыймыктанып, сууны чайбалтып, Васьканы сурекей суундирип турды. Бастыра бойы кумакка ла соок баларга уймалып калган нырётка жаратқа келип түжерде, Васька кандай балыктар киргенин көрөргө ичкери басты.

Ол нырётканың обруп эткен эжигин ачып ийеле, кактаарда, жирме кире болуп калған бакалар төгуле берди. Бу оны сурекей кайкатты ла обрәтти.

«Бу көрмөстөр бого кайдан тыгылып калдылар не?» — деп, Васька кайкады. — Ајарыбас жанаң бирүзи кирип калатан, је кая-жаада эки. Мында бир ёрщик те, кичинек плотичка да јок, сыралай ла кижи каткыргажды неме, бир уур бакалар».

Ол нырётканы суу жаар ойто таштап ийеле, компасты Серёжка албады эмеш пе деп сананды, је бакалар тыгылып калған нырётканы жаткан жерине кече энгирде экелген болордон айабас деп, тын серенип, айылы жаар жанды.

Васька складтан мастерской жаар сыр жүгүрүклө түрген эмик аппаратты. Энэзи көзнөктөң бажын чыгарып, оны кыйгырды, је Васька мендеп турған: ол бажын жайкайла, алтамын ичкерледи.

Энэзи Васька тургуза ла жанбас болзо, ого једижетен баstryra тубектерди тоолоп, онон тынг кыйгырды. Оныг айтканына будер болзо, энэзининг сөзүн укпаза, оны жакшыга жетирбес, ненинг учун дезе, ол Васьканың «кулагын чойёр», «чыбыктаар», «сойор» деген сөстөр оғо једип угулды, је Васька энэзининг ондый казыр болорына сурекей де тынг бутпеди, ого узеери чындал та бош јок болгон. Ол онон ары жүгүрерге турған, је бу юйдө энэзи жалакай сөстөрлө оны кычырып, ого үзери кандай да чаазынла жанып турды.

Васьканың көзи курч учуу, бу чаазын јаны ла желген письмо деп танып ийди. Письмо јаигыс ла кайда да, сурекей ыраакта, слесарь болуп иштеп турган Павел агазынан келер керек болгон. Васька дезе Павел ага зын сурекей сууп, онын амыраарга келерин токуналы жок сакып турган.

Бу керектүг айыны кубултты. Жилбиркел калган Васька турген эмискин чеденге ишип койоло, энезине јаан болужын эрик јоктоң ло жетирип турган кижи болуп көрүнерге, чырайын кубултып алала, айылы јаарбады.

Васька, кычырзанг да деп, Васька чын ла очёжё берзе, оны кандый да коркуду ла иени де эттирип болбозын сезип, чугулданып калган энези сурекей јалкай ўнۇлду суралы.

— Кижи иштенинп жат, а ол дезе... кычыр ла кычыр! — деп, Васька письмоны колуна алып, конвертти менгебөзүнег ачып, куун-куч јок упuale айтты. — Бойы ла кычырып алза кайдар. Качан мен Иван Михайловичке уренерге јуреримде, кайда јурдук ле кайда тенидик деп арбанатан эдигер? Эмди дезе... кычыр ла кычыр.

— Мен, Васенька, уроктор учун арбанган эмезим! — деп, энэзи бурулу актанып турды. — Сен урокко барап тушта ару, айылга дезе бастыра бойунг көрмөстүк уймалып, балкашталып калган јанатан учун мен арбанатам... Сен кычырзанг, шилемир! — ол Васька письмоны јайна тудуп, оны столдунг үстүнен салып, суу ичергө барганын көрүп, учу-учунда токунабай кыйгырды, Васька суудан ичиp алала, энгиргө жетире брё турбай отурага тургандый, эпту тын отурып алды.

— Эмди ле кычырарым, јарыктан эмеш туура турзан да, оноң башка карантуй.

Павел агазы олордын разъездинде завод төзөлип турганын ла слесарылар керек болгонын угуп салгаш эмтири.

Ол иштеп турган постройкада иш божоп калган, ёскён-чыккан јериме јанарга шуунинп алгам деп бичип

турды. Ол энемді айылдаш жаткан Дарья Егоровнага барада, ол бир кыбын ого оның эмегениле жай туркунна жадарга берер эмеш пе деп сурагар деп бичиит, нениң учун дезе, кышкыда заводто бойуның квартиралары болор деп бодоорго керек. Бу письмо Васьканы да, энэзин де суундириди.

Жаныс билеле жаткан болзобыс, кандый жакшы болбос эди деп, ол жаңтайтын сананып туратан. Іе мының алдында, разъездте. кандый да иш јок тушта, бу керегинде сананарага да керек јок болгон.

Ого узеери Павел агам бу јуукта ла кижи алган, ончо ло улус оның эмегени кандый болгонын көрөргө турғандар. Эпем Дарья Егоровна керегинде укпаска да турган.

— База ке? — деп, ол Васькадағ письмоны ушта тартып, тоқунабай, је ого жарты јок черточкаларды ла точка букваларды аյытап айтты. — Айса біс Дарья Егоровиадағ коомой бо?.. Бисте эмди нийттін коягдойындын кичинек тұра эмес, эки комната, кухня ла база айылны кирер комната. Бирузинде бойус жадарыс. Экинчизин Павлушага берерис. Экинчи кып биске не керек?

Уулына оморкоп, удабас оны көрөрине сууннил, бу јуукта ла эски будканы оодордо ачынганын ла оның ордuna жағы тұра туткан улусты арбаганын ундуп салды.

14

Калғанчы ёйлөрлө Петькала најылаш токтоды. Петька кандый да алдындағызындый эмес, кемзинчек, книгге јуклас боло берген.

Бирде кем јок—ойноор, куучындажар, бирде кенетиши чырайы кубулып, ушуклай баар, кере тужуне ле көрүнбей, айылның әжигинде Еленкала ойнол јүрер.

Бир катап Серёжкала эку мастерскойдо маскалар

саптагылап иштегилеп божойло, Васька јашып келеде-
ле јолой обедтен озо сууга эжинип аларга шуунди.

Ол орук јол jaар бурила, Петьканы көрүп ийди.
Петька оны көрүп ийбезин деген иеме чилеп, коркун,
катаң-катаң токтой тужуп, кайра көрүп, јажынып ич-
кеери барып јатты.

Бу баштак, саң башка уулчак кайдаар јажыту ба-
ратканын кетеп көрүп аларга Васька шуунип алды.

Изу салкын согуп турды... Агаш шуулайт. Је бойу-
нынг шылырада басканына јалтанып, Васька орук јолдо-
нг гуура чыгала, јолдоң ыраак эмес јыраалардын ор-
тозыла барды.

Петька бирде мекдеп, капшай једерге турганый
јүгүрет, онын учун јыраалар, агаштар ажыра барып
јаткан Васька ыраак артып, ого арайдан ла једижет,
бирде токтой тужул, јалтамчылу кайра көрүп, ол бар-
баска ту... ийинчен кем де ийде салып тур-
ганый, арай, албан кучле барып јатты.

«Ол кайдаар барып туры не?» — деп, Васька јурек-
сиреп сананды.

Кенетийин Петька токтой тушти. Ол узак турды;
онынг көстөрлиниң јажы мелтирезе берди. Оноң ол ба-
жын төмөн бökötтүп, араайынан кайра басты. Је, ба-
за бир канча алтам барада, ол катал ла токтой тушти,
оноң агаш jaар буруп, сырангай ла Васька jaар чикке
јүгүрди.

Мындый керекти сакыбаган Васька, коркуганына
јыраанын кийини jaар секирди, је орой болгон. Петька
Васьканы көрбөён до болзо, јыраанын шылыртын угуп
ииди. Ол кыйгырып ийеле, орук јол jaар јүгүрди.

Качан Васька орук јолго чыгып келерде, ондо бир
де кижи јок болды.

Экир кирери узак эмес ле база салкын да согуп
турган болзо, изу турганча болды.

Төнгөриле уур, калынг кара булуттар јылышып, је

күкүрттің булуттары болуп јуулбай ла кунунг көзүн бөктөбөй турдулар.

Јарты јок жалтамчы-коркуш Васьканы там ла кезе тудуп, нениң де учун ого токунаазы јок шуулап туратан койу агаштар кенетийин осқо лб ошту немедий билдирип.

Ол базыдын түргендедип, удабай Тымык суучактың жарадына једіп барды.

Жалбырактары жайылып калған жыраалардың ортозында кумаксу сары тус жарат жатты. Мының алдында Васька жаңтайын мында эжинил туратап. Суу мында тымык, туби кату ла тус болгон.

Је ол эмди јууктап базып келеле көрзө, суу көдүрүлли, бозомтык болуп калған эмтири.

Жаныла жарған оок такпайлар, јостордың жарықтары ла смык агажактар бир кеминде араай акпай, бойу-бойуна табарыжып, туш-башка ағып, кёбукту суунын устунде күбүндәләп, бурулчыкта јоголып, оноң ойто корунип, айланыжып турдулар.

Байла, төмөн плотина тургузып турған јерде сууны буу бөктөп туртап болгодый.

Ол кийимин чечти, је азыйдагы чылап мач этире секирбей де, сууны баштактанып чачылтпай да, монгунзимек балбак баштарды уркутпей де кирди.

Јараттың жанына араай тужуп, эмди ого таныш Эмес суунын тубун будула јоктоп, жыраадаң тудунып алала, ол сууга бир қанча катап чөңгүп алды, суудаң чыгып келеле, араайынан айылы жаар жанды.

Үйде ого кунукчыл болгон. Коомой ажанып, аярбас жанынан сускудагы суузын төгөлө, столдың жанында унчукпай ла чугулду турды.

Ол Серёжка жаар барды, је Серёжка бойы да чугулданып калған отурды, нениң учун дезе, бычакла сабарын кезил алган, онызын ого иодло бу жаны ла сүртүп бергендер эмтири.

Васька Иван Михайлович жаар барды, је ол үйде јок

болды, онайдордо, ол айылына жаңып келеле, уйуктаарга эрте жадар деп шуунин алды.

Ол жұда берди, же уйуктап болболды. Ол былтыргы жайды эске алынды. Бұгунғи күн тым эмес ле ырыс жок болгонынан улам отқойн жай оғо жылу ла жакшы деп билдирди.

Кенетиінші оғо экскаватор казып ла ырып койгон жалағ; суузы жарық, ару Тымык сұучак; оныла кожо бойлорының сууңчилүү, баштактанып жүрген күндерин, нак жакшы жүрген Петька нөкөри, керек дезе уур ток-пок табыжының уча берген, азында Энгир сайын оғо жакшы түш көрзүп деп күүккөп туратан куук ле эски тураны бузуп саларда күнугыш маарап турала кайдаарда жылыйып калған Иван Михайлович деп киске—ончозы, ончозы оғо ачу болды.

Онойдордо, ол уур тынала, көзүн жумуп, бир эмештейг уйуктай берди.

Ол жаңы, жарты жок түш көрди. Озо баштап булуттар ортозының бойы булутка жүзүндеш курч тишту алтынды! жарась чыгып келди. Ол сырағай ла Васьканың нырётказы жаар жүзуп келеткен, же нырётка сурекей кичинек бололо, жарась десе сурекей жаан болгон учун Васька коркуганына кыйгырып ийди: «Уулчактар!.. Уулчактар!.. Түрген жаан шүүн экелигер, онон башка ол нырётканы узе соголо жүре берер». — «Кем жок, бис эмди ле экелерис, же жаңыс ла бис озо баштап жаан шағды согуп ийерис! — деп, уулчактар айттылар.

Олор шағды согуп баштадылар: дон!.. дон!.. дон!.. дон!..

Олор шанды тың согуп турғанча, агаشتың ары жаңын! А іёшиноның устүндө жалбыш ла ыни көдүрилип чыкты. Бастира улус дезе куучындажып, кыйгырыжа бердилер:

— Орт! Бу ёрт!.. Бу коркушту жаан ёрт!

Онойдордо, энези Васькага айтты:

— Тур, Васька!

Энезинші уни нениң де учун сурекей тың ла керек

дезе чугулду да угуларда, бу, байла, туш јеринде эмес, чын болгонын Васька сезип ийди.

Ол көзүн ачты. Караптүй болгон. Кайдай да ыраактаң шаныңг үштүрүлүп турды.

— Тур, Васька — деп, энэзи такып айтты. -- Тураның устуңе чыгала кор. Алёшино күйүп турган болгодай.

Васька штанын турген кийип алала, кайыр тепкиштерле тураның усти јаар чыкты.

Караңгайда тепкиштинг туура салган агаشتарынан жастыра-мыстыра тудунып, ол тураның устүндеги кичинек козшоғошкө једип алала, курлаазына жетире чыгып көрді.

Жылдыстары суркурашкан караңгай туи турган. Заводтың жаңында, складтардың жаңында бочомук фонарьлар суркуражып, оғ жаңында ла сол жаңында кипретен ле чыгатан семафорлордың кызыл оды јарып, тымык сууның суузы бочомук јылтыраптады.

Је ондо, караңгайда, сууның ол жаңында, шуулап турган көруибес агаشتың ары жаңында, Алёшино турган јерде, јалбыштың јалбыраганы да, салкынта учуп турган чедиргендер де, оды очуп бараткан кыскылтым ыш та јок болды. Не де көруибес караңгайдағ серквенинг шанының тунгак уни угулыш турды.

15

Жыды јитанып турган жаңы чапкан блёнгнинг обозының орук јолдоң книжи көрбөс көлөткө жаңында арып-чылап калган Петъка јатты.

Ол тым јаткан учун, чебер, јаан каргаа оны сеспей, обозының устуңе агашка уур отурып алды.

Ол иле јерде отурып алган, бек, јалтыркай јундарын түмчугыла түзедип отурды. Оны мынаң патронго толтура октоп салган дробьюторло блтуре адарга кандай јенил болбос эди деп, Петъка эрик јокто сананды. Је бу удурумга санаага кирген шүүлтө ол санаибаска

ла коркуп турган санаага жетирді. Ол жүзүле алакан-дарыша көнкөрө жадып алды.

Кара каргаа бажын чочуганду буруп, төмөн корди. Ол каналын мейгдебезинең жайа тудуп, обооның бажын-дагы агаштант учуп чыгала, бийнк кайынгга отурып, онон ыйлап турган жаңыскан жаткан уулчак жаар жил-биркеп корди.

Петъка бажын брё көдүрип корди. Жолло Алёшино-донг ат женини алган Серафим тайи келетти: адын та-калаарга экеліп жаткан болгодый. Онын кийининде ол оруқ жолло жаңып бараткан Васьканы көрүп ийди.

Кенетиини Петъка сезип ийди: оруқ жолдон агаштың ортозы жаар буруур түшті, жырааның ортозында Васькага туштаган эмтири. Ондый болзо, Васька нени де билип, эмезе не де керегинде сезип жат, онон башка ол оны ненинг учун истежер эди? Онойдордо, жажыр да, жажырба да түгей ле ончозы жарталар.

Же Васьканы кычырып алала, ого ончозын куучын-дан берер ордуна, Петъка көзүнинг жажын кургада арчып ийеле, кемге де бир де сөс айтпас деп бек шуунип алды. Бойлоры таап, билит алзындар, оныла нени де этсе этсиңдер.

Бу мынайда санаанып, ол брё тура жүгүрип, бойы токунап, санаазы жигиле берди. Ол Алёшиноның ага-жы шуулап турган жер жаар жаман көрүп, чугулду ту-курни ийеле, арбанды.

— Петъка! — деп, ол бойуның кийининде кыйғы укты.

Ол жардын кызының қайра бурулала. Иван Михайловичти көрүп ийди.

— Сени кем-кем токпоктоң ийди эмеш пе? — деп, карыган обböгөн сурады. — Жок... Же, кем-кем бёркөдии ийди бе? Жок... Ондый болзо, сенинг козүн ненинг учун чугулчыла улуш?

— Кунукчыл. — деп, Петъка каруузын береле, туура бурулды.

— Канайып кунукчыл? Сүүнчилү болуп турала, ке-

нетиин кунукчыл боло берген. Васьканы, Серёжканы ла бىк балдарды көрзөг. Олор јаантайын ла ненинени эдил, јаантайын кожо јуруп јадылар. Сен дезе јаныскан ла јаныскан. Эрик јокто кунукчыл болор. Сен ого јук меге келип туратан болzon. Среда кун бис бир кижиле ббнблёр тударга баарыс. Баар болzon, бис сени де кожо апарарыс?

Иван Михайлович Петьканы јардына таптайла, Петьканың чырайы чыгып, суурейип калган јүзи јаар устуңең билдирибезинең көруп суралы:

— Сен, айса болзо, ооруп турунг эмежин бе? Айса болзо, сенинг ненг ненг ооруп туры эмеш не? Балдар дезе бу мыны билгилебей, меге комудап јадылар: «Петьканың чырайы кубулып, бойы кунукчыл болуп калган».

— Менинг тијим ооруп јат — деп, Петька јопсунди. Олор онызын билер бе? Олор Ивин Михайлович, нени де ондобой јадылар. Кижининг тижи тегин де ооруп јат, олор дезе — ненин учун ла ненин учун.

— Союор керек! — деп, Иван Михайлович айтты. — Жанаr алдында јолой фельдшерге кирерис, мен оны сураарым, ол сенинг тијигди тургуза ла уштуп берер.

— Менинг бе... Иван Михайлович, ол Эмди тың оорубайт, кече тың ооруган, бугун дезе оорузы кирелешип јат — деп. Петька бир каша унчукпай турала јартады. — Менинг бүгүн тијим эмес, бажым ооруп јат.

— Ёс, көруп турун ба! Эрик јокто кунуга береринг. Фельдшерге кирерис, ол кандый-кандый микстура эмезе порошоктор берер.

— Бугун менинг бажым сурекей тың ооруган — деп, айдар созун таптай, ончо тубектерге узеерин оның сүкадык тијин уштуп, кычкыл микстура ла ачу порошоктор ичерге келижетен туру деп. Петька бойунда сананды. — Сурекей ооруган!.. Тың ооруган!.. Эмди оорубай токтой бергени јакшы.

— Корұп туруң ба, тијин де оорубай жат, бажынгының да оорузы токтой берди. Чекjakшы — деп, Иван Михайлович сарғарып калған сағалы откүре каруузын күлумзиренип берди.

«Jakшы — деп, Петька бойунда ушикурди. — Jakшы, ё сурекей де эмес ле».

Олор орук юлды кечіре базала, амырап аларға қарарып калған жаан тоормошко отурып алдылар.

Иван Михайлович тантқылу калтазын чыгарды, Петька дезе коштой отурып унчукпай барды.

Петька ого турғен јуук жапшынып ла оны куру жетинең тығ ала койғонын Иван Михайлович кенетийин сезип ийди.

— Сен не? — деп, карыған ёбёғён уулчактың јузин кутарып, эриндері тыркыража бергенин коруп ибелес, сурады.

Петька унчукпай отурды.

Кем де кожонгдол, тус эмес, уур алтамдарыла јууктап келетти.

Бу кандый да санг башка, уур, бир де айы јок кожонг болгон. Чинке эзирик унule мынайда кунукчылду чойoup кожонгдол баратты:

Нээхи! барып јаткам эх·ха·ха...
Онойдо ло барып јаткам аха ха...
Једил келдим... Эх·ха·ха...
Эха·ха! Аха ха...

Бу Петька ол экирде Кок көлгө барып јадала азар тужунда уккан јаман кожонг болгон. Ол јенинүк учунан тың тудунып алып, јырадбөн јалтамчылу көрүп турды.

Ермолай јыраага табарып, бурулчыктың ары јанынаң тың тентирилип, чыгып келди. Ол токтой түжеле, чачы атрайып калган бажын јайлайла, ненинг де учун сабарыла кезедип, унчуклазынаң оноң ары база берди.

— Эх, јудунып алган! — деп, Иван Михайлович, ол Петьканы коркуткан учун чугулду айтты. — Сен, Петька, канайып турун? Ё эзирик те, эзирик. Онойдо тенип јүрген улус бисте ас эмес.

Петька унчукпай отурган. Оның кабактары јемирилип, көстöри јалтырап, тартылыжып турган эриндериниң јумула берди. Козунде чугулду күлүмзирениш јылбырт этти. Кандый да јаан учурлу керекти јатыла билген неме чилеп, ол кайра бурулбас, кату јоп жыгарды.

— Иван Михайлович, — деп, ол карыған ёбёгбонин көзүне чике көрүп, үнгүр айтты, — Егор Михайловты Ермолай блтурген ине...

Түн кирип келерде, Серафим таай разъездтен Алёшино јаар јаан јолло јандакка мишип алған атту чочудулу солун-табыш айдарга мантадып бараткан. Јолго

чыгара мантадып келеле, ол јурттун учундагы туралынг көзнөгине камчыныг сабыла токулдадып, јнит Егошкінге, оны председатель јаар турген југурзин деп кыйгырала, онон ары мантадып, боскө улустынг караңгай көзінектөрін токулдалдып, бойуныг нәйбрәләрін кычырып турды.

Ол председательдин туразыныг каалгазына тынг токулдадып ийди. Ачарын сакыбай, ол тарыска чедеп-ди ажыра калып ийеле, каалганы ачып, адын кийдире једининп келди. Бойы дезе турата кире конордо, та-быштаң чочуган улустар уйкудан туруп, от күйдүринг турдулар.

-- Сен не? -- деп, Серафим таайдынг јаантайын жобош жүретенине көрө ондый турген кирип келгенине кайкал, председатель онон сурады.

-- Слерди ончогорды блуп калзын деп! — Егордын дробыло ёткүре аттырып койгон, канга уймалыш, карара кадып, уужалып калған кластичатый фуражказын столдын усти јаар чачып ийеле айтты. -- Егор кайдаар да кочпаан, оны бистиг агаштынг ортозында болтурип койгондор ине.

Турата улустар толо берди. Егорды Алёшинодонг город јаар агаштынг аразындағы јойу улустар жүрер ѡлло бойуныг нәйкорине. Иван Михайловичке, ѡлугарга барып јадарда болтурип салған деген табышты бирузи база бирузине јетирип турды.

— Оны Ермолай болтурген, болтурген книжининг кеңказын јыраанынг ортозына тужурип койгон, онынг кийининде агаштынг аразыла јуруп, оны бедиреп таап болбогон. Кепкага машинисттинг уулчаты Петька азып жүреле, оны болтурген јерге учурал барган.

Ол тушта јуулыхып алган улуска ончозы јар: бөлө берген. Ол ок тушта кенетийин көп немелер јартала берди. Іе јаңыс ла неме јарт јок болгон; Егор Михайлов будумчилу ле јакшы нәйкор казнанынг акчазын алып алала, уйалбай ла кача берген деген шуулте кайдан, канайда табылган болотон?

Алдында аксак Сидор оныла Егор качкан керегинде куучындажып баштаганда, тескери бурулып, укпай журе беретен. Ё бу тушта јуулган коп улустың ортозынаң эжикötкүре оның оору кијиге тунгей албадаңып кыйгырганы угулды.

— Ермолай ба! — деп, ол кыйгырды. — Кемниң мылтығы? Ончозын келиншире эдин салгандар. Олорго олум ас болгон... Олорго јамандаарга керек болгон. Акча апарып јаткан... Оны адып койгон! Оны адып салала кача берген дешкен... Уурчы! Обөгөндөр акча кайда деп атыйланарлар? Колхоз болгон — эмди болбос... Букти ойто блаап аларыс... Ермолай ба! Ончозын... ончозын келинширип салган.

Ол тушта оноң табышту, оноң кезем куучындажа бердилер. Үйде талчы боло берди. Ачурканган табыштары кайра ачылып калган көзнөктөр лө эжиктерötкүре тышкаары угулды турды.

— Бу Данилдиг! ижи! — деп, кем де кыйгырды.

— Мынызы олордың ижи! — деген ачурканган үндер эбшреде угулды.

Кепетийшин серкенсинг шаңын тың соктулар, оның күнүреген койу тыркырап турған үни біту ле ачымчылу угулды.

Бу чугулданганың санаазы чыгып калган, ого үзеері кілчып журе бербей бәлтуртип салган Егорына суунгениш, аксак Сидор бойы баш билинип шағ соготон јерге чыгып алала, шанды макатып, тың согуп турғаны болгон.

— Је соккай ло. Тийбекер! — деп, Серафим тай кыйгырды.

Оичолорын көдургейле. Туку качан ой јеткен!

Оттор јарыды, көзнөктөр ачылды, каалгалар калырады.

Бастыра улус не болгонын, кандый түбек, нениң учун табыш, кыйгыла нениң учун шағ сокконын биллип аларга плошадь jaар жүгүрнішті.

Бу ёйдө дезе Петыка көп күндердинг туркунына баштапкы ла катап бек ле амыр уйуктап жаткан. Ончозы ёдбө берди. Кситетийин оны тың жаба базып турган уур немелер ончолоры јоголо берген. Ол көп шырагланган. Көп уулчактарга туней бир эмеш жалтанбас, бир эмеш кемзинчен бирде ачык-ярык, бирде жажыту ла сумылу, ол бойунынг жаан эмес бурузына коркуп, жаан керекти жажырып жүрген.

Ол жерде жаткан кепканы эзирик кижининг кожоигына коркуйла, айылы жаэр јүгүрерге ле туарда көрүп ийген. Ол компасту фуражказын блёнгнинг устуне салала, кепканы ёрө көдүриш, оны, танып ийди: бу бастыра бойы ойулып, канга уймалып, кадып калган Егордың клетчатый кепказы болгон. Ол тыркыражып, кепказын ычкынала, бойунынг фуражказын ла компазын ундууп салала, качып јүгурди.

Ол агаши аразына барып, фуражканы алыш алала, кормостинг компазын сууга эмезе саска таштайла, онынг кийининде таал алган деп айдарга канча катап ченешкен, је сананган ла сэйын уулчак коркуп, од айылына куру жаылып турды.

Онын уурдал алган компасту фуражказы ойо здып койгон кепкала кожо жадып турган учун ол керегинде айдарга тидиннип болбой турган. Бу көрмөстинг компазы учун Серёжка токпоктотырган, Васьканы мекелеген, ол бопы, Петыканы, тудуп албаган уурчыны балдардың көзүнчө арбаган. Кситетийин уурчы ол бойы боло берер эди. Уйат! Сананарга да коркушту! Серёжка да улуюн берип, адазынаң да тың једижер эди. Ол арыктай береле, бастыра неменин айттай жажырып, унчукпай барды. Жук ле кече эгирде, ол Ермолайды көжонгдол турганин танып алала. Ермолай агашибынг аразында нени бедиреп турганин сезип, ол Иван Михайловичке баштапкызынан ала учуна жетирие нени де жажыrbай, ончозын чынын куучындап берди.

Эки күннүг бажында заводтыг постройказында байрам болгон. Музыканттар таң эртен једип келгендер, өмеш кийиннинде городтоң, заводтоң делегаттар, пионерский отряд ла куучын айдатан улус келер учурлу болгон.

Бу күн заводтыг төс туразын төзөп баштагандар.

Бу ончозы сурекей жиббулу болор деп билдирип турган, ё бу ла күн Алёшинодо өлтуреле агаштың аразындагы теренг кајуга сугуп, будактарла бёктөп койгон председатель Егор Михайлотовтың сёбгин тудуп турғандар.

Балдар алғанзыжыл, кайдаар баратанын билбей турғандар.

— Алёшино јаар — деп, Васька јоптоди. — Заводты јаигы ла төзөп баштал јадылар. Ол јаантайын мында туар, Егор дезе качан да јок болор.

— Слер Петькала эку Алёшино јаар јүгүригер — деп, Серёжка јоптоди. — мен дезе мында артып каларамы. Оның кийиннинде слер меге куучындал береригер, мен дезе слерге куучындал берерим.

Кем јок — деп, Васька јопсунди. — Бис айса болзо, бойус та учкаары келерис... Петька камчыны колууга ал! Атка минеле, мантадарыстар...

Изу, кургак салкындар кийиннинде тунде јаигмыр јаады. Таң айас, соок болуп адип турган.

Айса күн јакшы тийип, оның чогунда уужалбаган јаны маанылар элбиреп турганынаң ба, айса јаланда музыканттар јаныс ундецире ойнап турганынаң ба, заводтың площадказы јаар бастыра јанынаң улустар келгилеп, кашый да суунчилу болды. Баштактанып, секирип ле каткырып тургандый суунчилу эмес, ыраак, узак јорукка атанаар алдындаазынды, кийиннинде артып турган немеге өмеш ачынып, јоруктың учунда түштайтан јаны, сан башка неме кижини тың јурек-сиредин, суундурип турат.

Бу күн Егордың сөйгүн јууп турғандар. Бу күн бе-
леңир заводтың төс туразын тбзбп турғандар. Бу оқ
күн 216 нөмерлү разъезд «Самолёттың канады» деп
станция болуп адалган.

Уулчактар оруқ јолло нак југүрип барадтылар.
Кичинек курдүң жаңында олор тектой туштулер. Бу
ортодо оруқ јол чичке болғон, эки жаңында сас. Удура
улус келеткен. Колдорында кол мылтықту торт мили-
ционер --- экүзи кийининең, экүзи алды жаңынан ---
арестовать эткен уч кижи айдап келеткендер. Бу Ер-
молай, Данил Егорович ле Петунин болгондор. Не
болгонын шағ согор тунде ончо улустаң озо билип
алала, хозяйствозын таштап кайдаар да јуре берген
јаңыс ла суунчилу кулак Загребин јок болгон.

Уулчактар келеткен улусты көрүп, оруқ јолдуң сы-
рангай ла кырына тескерләп чыгып баргылайла, аре-
стовать эттирген улусты коштой божодып, унчукпай
тура бердилер.

— Сен коркуба, Петька! — деп, Васька оның пö-
корининг јузү кугара бергенниң көрүп шымыранды.

— Мен коркубай јадым — деп, Петька каруузын
берди. — Сен мени олордоң коркуйла унчукпаган деп
бодоп турүн ба? — деп, арестовать эттирген улус
коштой öдö берерде, Петька кожуп айтты. — Онызы
мен слерден, тенектерден, коркутам.

Петька арбанган да болзо, ондый ачынчылу сөстөр
учун оның улуун берил ийер ордuna, је ол Васька
жаар удура куунзеп кörбөд. Васька каткырала, ко-
манда берди:

— Мантадалы!

Егор Михайлотовты сёйкёрдө јуугылабай деревне-
нинг ары жаңында Тымык суучактың бийик јарадында
јууп турғандар.

Арыжы чайпалып турған телкем Забелин јалан-
мынан көрүнип јатты.

Оның сёйгин деревнениң бастыра улузы јууп тур-

ган. Постройкадан ишмекчи делегаттар келди. Куучын айдатан кижи городтоң једип келди.

Үй улустарabyстың садынан жасында жаркындуу кысқылтым лепестокторыла жаркындалып туратан сыйрангай ла жаан, сыраигай ла койу тожуланы энгирде казып алгылайла, оны онын баш жанына, теренг чыкту ороның жанына отургузып койдулэр.

-- Чечектезин.

Уулчактар жалаңнаиг чечектер ускулеп алала, бөрүп салган уур чечектерди чыкту карагай межиктинг какпагының устуне салып койдулар.

Сöбök јуурга энгирден ала келген куйактап салган поездте машинист Болгон карыган обöгöн Иван Михайлович осоруның жинг кочегарын калганчы јолго ўидежип турган.

Карыган обöгöннинг базыды уур, көстбөри дезе чыкту ла кату болды.

Петъка ла Васька тонто бийиктеде чыгып, сбök салатан ороның жанында туруп алган угуп турдулар.

Куучынды городтоң келген таныш эмес кижи айдып турган. Ол таныш та эмес кижи болзо, је ол облтурин салган Егорды ла Алёшиноның обöгöндöринин санаага тушкенин, алангузуларын ла санааларын сыраигай ла узак байдонг бери јакшы билип тургандый куучындал турды.

Ол бешжылдык план керегинде, колхозтордың учукайузы јок жалаңдарына чытып турган ла чыгар учурлу мунгдар ла ондор мунгдар тоолу машиналар ла тракторлор керегинде куучындалган.

Ончо ло улус оны угуп тургандар.

Васька ла Петъка база угуп турдулар.

Је ол жаңы жадын-јурумди турумкай, чыдамкай ла чылаазыны јок тартыш ла кезик учуралда бир-канча женү јок, блум јогунан төзöп болбозыиг деп куучындал турды.

Олтурин салган Егордың сбökин салатан балкаждын жаппаган ороның жанында турган улус тартыжу,

олум јогунан тозоп болбас дел ага будуп тургандар.

Васька ла Петька база бүткендер.

Мында, Алёшиндо, сёök то јууп турган болзо, је куучын айдып турган кижи бутун байрам, нешиң учун дезе, коштой јаны јаан заводтың туразын тозоп турганы керегинде куучындаарда уни омок ло кезем угутлат.

Је постройкада байрам да болгон болзо, разъездте артып калган Серёжка барактың јабышчызының үстүненг экинчи кижи байрам байрамла, тартыжу бастыра ла јерде ёдуп жат деп куучындаганын тыңдал жатты.

Коштой колхозтың ёлтурткен председатели керегинде айдарда, бастыра улус бут бажына тургулай береле, бөрүктөрүн чечип ийдилер, музыка дезе кижи јада калган тушта ойнайтоон ойунды байрам кунде ойной берди.

Мынайды ондо до, мында да куучындап тургандар, нениң учун дезе, заводтор до, колхозтор до — бу ончозы бир јаан керектинг бўлуги.

Городтоң келген куучын айдып турган кижи бу мында турган улус нени санангандарын, неге алансыгандарын, нени эдер болгондорын сырангай узактан берни, јакши билген немедий куучындап турды. Тойғунун бажында туруп алала, буунтыда буулып калган суу канайда кайнап агып турганын кўруп турган Васька, бастыра керектер — бир јаан керек ине деп кенетийин билип алды.

Бугунги күннең ала разъезд деп адалбай турган 216 номерлу разъезд эмди «Самолёттың канады» деп станция да болуп. Алёшино ло јаны завод то, межиктиң јанында тургулаган улус та, Петька бойы да — бир јаан, кучту Советский ороонның кичинек бўлуги.

Бу тегин ле јарт шуулте оның санаазында ундулбай артып калган.

— Петька, — деп, ол јарты юк немеге манзаарыйд

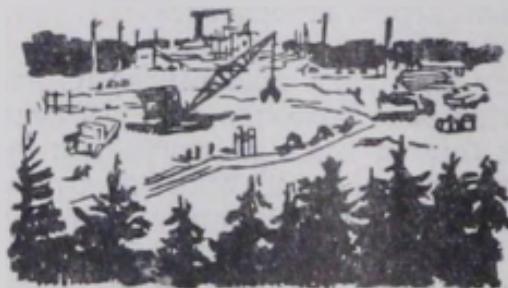
калган айтты, — чындал, Петька, бис экүни Егорды
блтургей чилел эмезе јууда блтурип салза, кайдалык
па? Биске ачынчылу эмес!

— Ачынчылу эмес! — деп, Петька, Васьканың шуул-
тезин ле куун-санаазын ажындыра билип, јанылга
јанылангандый такып айтты. Јаныс ла билеринг бе,
оның орлуна узак-узак јүрелик.

Мұңқаны ла кожонды олор јанып келеделе ыраак-
тан угуп ийгендер. Байрамның сыралай ла көндүгип
калган бойи болгон.

Түрген јорукту поезд кыйгырып ла кулуреп тура-
тан аайынча бурулчыктың ары јанынаң чыга конды.

Ол ыраактагы советский Сибирь jaар олорды кош-
той ёдö конды. Уулчактар ого колдорын кундулу ја-
нып, оның таныш эмес пассажирлерине «јолугар
ырысту» болзун деп кыйгырдылар.

Түзедүлөр

Бирнеге страницада алдынайт орнайтын салынан
басылғанын оңай деп жастыра басылғанын
устунен төмөн 14 строкада оңай
деп басылғанын оңай деп,
оңайынан төрт 17 строкада
Филькеси деп басылғанын
Филька деп кынтырад

Базы 12 салк. 45 акча
Цена 2 руб. 40 акча

Аркадий Гайдар

ДАЛЬНИЕ
СТРАНЫ

На алтайском языке

Редактор В. А. Адаров. Технический редактор М. И. Техников.
Корректоры М. М. Макошева и А. Т. Сабашкина.

Ставо и набор 3 XII 1957 г. Подписано к печати 10 I-1958 г.
Формат 60×84¹/16. Печ. л. 6,125. Уч.-изд. л. 4,15. Тираж 3000 экз.
Заказ № 116 Цена 2 руб 45 к. Базы 12 салк. 45 акча.

Горно-Алтайское книжное издательство. Типография № 15.
г. Горно-Алтайск, проспект Сталина, 29.